

Gamla kyrkogården i Gävle

Kulturhistorisk inventering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad
Gästrikland
2004–2005

*Lena Boox
Erika Englund*

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

Gamla kyrkogården i Gävle

Kulturhistorisk inventering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad
Gästrikland
2004–2005

Rapport 2006:01
Lena Boox
Erika Englund

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29

© Länsmuseet Gävleborg 2006
Utgiven i samarbete med Gävle kyrkliga samfällighet

Omslagsbild: Serie 5 med Bångska gravmonumentet och Elfbrinska gravkoret.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 96.0419

ISSN 0281-3181

Kopiering: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Inledning	6
Metod	7
Inventering	7
Fotografering.....	7
Arkiv.....	7
Litteratur.....	7
Kyrkogårdens framväxt i sverige	8
Medeltid	8
1600- och 1700-talens kyrkogård.....	9
1800-talet	10
1900-talet	12
Minneslundar.....	12
Skogskyrkogårdar	13
Lagar 14	
Historik	14
Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.	14
Begravningslagen (1990:1144)	15
Skötselråd.....	16
Rengöring av sten.....	16
Lagning av sprickor och flisor.....	17
Underhåll av gjutjärn	17
Underhåll av trä	18
Inskriptioner, förgyllning och målning	18
Historik.....	18
Heliga Trefaldighets församling	18
Gamla kyrkogårdens tillkomst.....	18
Gamla kyrkogårdens utveckling	19
Parkstråken längs Gavleån	21
Kyrkogårdsbeskrivning.....	21
Planform	21
Omgärdning	22
Vegetation	22
Gångsystem och beläggning	23
Byggnader	23
Seriernas struktur	25
Beskrivning av serierna.....	26
Kulturhistoriskt värde och bevarande	29
Bevarandevärda strukturer.....	29
Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar.....	32
Referenser	71

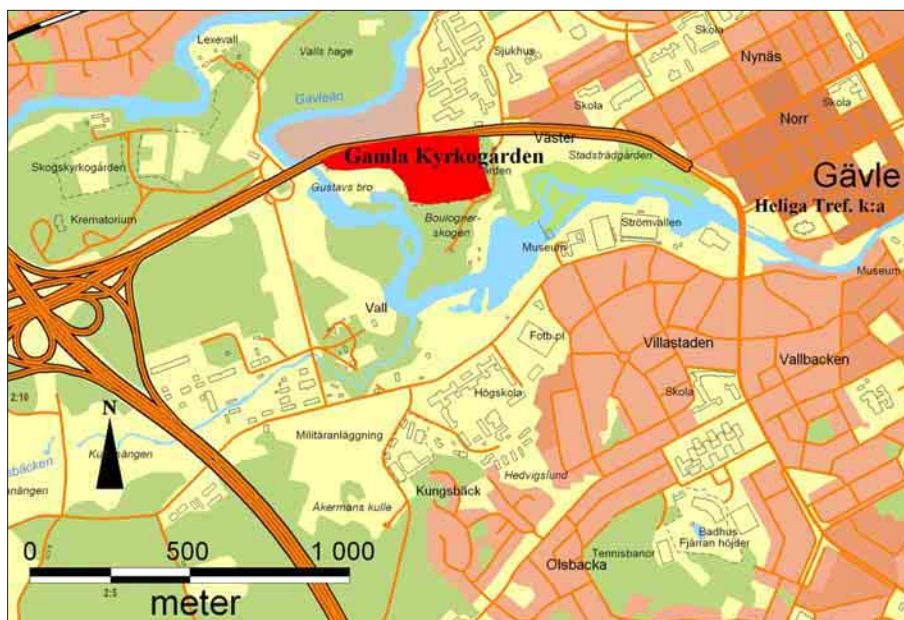

Bild 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med inventeringsområdet markerat.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Gävle kyrkliga samfällighet genomfört en kulturhistorisk inventering under 2004 och 2005 av Gamla kyrkogården i Gävle. Arbetet har utförts av byggnadsantikvarierna Lena Boox och Erika Englund. Syftet med inventeringen är att kartlägga de kulturvärden som karaktäriserar begravningsplatsen samt vilka enskilda gravplatser med gravanordningar som är kulturhistoriskt värdefulla.

Den utformning vi förknippar med dagens kyrkogårdar, med t.ex. alléer, formklippta träd, gravvårdar i rader och gångsystem, är en relativt ung företeelse. Under medeltiden var kyrkogårdarna gräsbevuxna utan några träd eller planteringar. Gravplatsen omgärdades av en bogårdsmur och kunde även användas som plats för marknader. Djur betade kyrkogårdarna och höll dem öppna. Under senare delen av medeltiden började man gravsätta inne i kyrkorna, då framför allt människor ur de högre stånden.

Under 1600- och 1700-talen förändrades inte kyrkogårdarna så mycket. En författning genomdrevs däremot i början på 1800-talet som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer och 1815 förbjöds kyrkogårdar inne i städerna. Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Under 1900-talets tidigare del tillkom många skogskyrkogårdar som hämtar sin inspiration från den inhemska naturen och sedan mitten av 1900-talet har minneslunden varit en populär gravsättningsform.

Flera lagar reglerar de kulturhistoriska värdena på kyrkogårdarna. Främst reglerar Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. hur de kulturhistoriska värdena ska behandlas, men även Begravningslagen (1990:1144) tar upp kulturhistoriska värden. I Begravningslagen förtydligas ansvarsfördelningen och värden av gravplatsen. Så länge en gravplats är upplåten med gravrätt kan den kulturhistoriska bedömningen med riktlinjer enbart betraktas som råd då gravrättsinnehavaren ansvarar för gravplatsen. För att underlätta vårdarbetet ges generella riktlinjer för underhåll och åtgärder av skador för gravvårdar av olika material.

Gamla kyrkogården anlades strax utanför Gävles stadskärna och invigdes 1808. Den äldsta delen ligger kring Enneska gravkoret och därefter har området utvidgats ett okänt antal gånger. Ursprungligen var den sociala strukturen mycket tydlig med de enkla fattigmansgravarna i allmänna varven skilda från de stora påkostade familjegravarna. Från mitten av 1920-talet började strukturerna förändrats då fattigmansgravarna successivt togs bort. Sedan 1960-talet har efterfrågan på urngravar ökat och medfört att två serier fått en speciell utformning för ändamålet. Kyrkogården har utvidgats flera gånger men präglas fortfarande av 1800-talets parkkyrkogårdsideal med en symmetrisk plan och alléförsedda gångstråk. Här finns ett flertal byggnader, gravkor och monument som ger signaler om kyrkogårdens storlek.

Kyrkogården är ett viktigt inslag i Gävles stadsbild då den utgör en av flera parkanläggningar längs med Gavleån och en mycket viktig del av Gävles historia. På den nästan 200-åriga begravningsplatsen vilar många av Gävles kända och okända personer som har bidragit till att forma stadens historia. Ett generellt och övergripande karaktärsdrag för denna begravningsplats är det höga antalet kulturhistoriskt värdefulla gravar. För att kunna bevara denna karaktär är det viktigt att så många värdefulla gravar som möjligt kan få finnas kvar. För att detta skall kunna uppnås är det viktigt att de kan fortsätta att nyttjas av gravrättsinnehavare. Det innebär t.ex. att nya kompletterande stenar kan tillföras

gravplatsen och att nya inskriptioner kan tillkomma på befintliga gravanordningar.

Avsikten med denna inventering är att den ska ligga till grund för kyrkogårdsförvaltningens fortsatta arbete. Inventeringsmaterialet bör kompletteras med t.ex. djupare efterforskningar av de person- eller lokalhistoriskt utvalda gravvårdarna och en totalinventering av de kulturhistoriskt värdefulla gravarna i serie 3, 4 och 5. Underlaget i rapporten bör även fungera som utgångspunkt för en fortsatt dialog angående återanvändning av gravvårdar.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har under 2004 och 2005 på uppdrag av Gävle kyrkliga samfällighet genomfört en kulturhistorisk inventering av Gamla kyrkogården i Gävle. Gävle kyrkliga samfällighet har sökt och beviljats kyrkoantikvarisk ersättning för att delfinansiera inventeringen. Inventeringen har utförts av antikvarie Lena Boox och antikvarie Erika Englund vid Länsmuseet Gävleborg.

Begravningsplatser är kulturhistoriskt intressanta miljöer. De berättar om lokalbefolkningen och lokalhistorien. Kyrkogårdar och gravvårdar uppvisar arkitektoniska strömningar och visar på äldre tiders hantverkskicklighet i detaljer som t.ex. sten- och gjutjärnsarbeten.

Våra kyrkogårdar genomgår samtidigt en ständig förvandling och modernisering för att tillgodose gravrättsinnehavarnas önskemål, krav på tillgänglighet, så som handikappanpassning och god arbetsmiljö. Dessa förändringar ska enligt lag göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. För att underlätta denna förvaltning krävs underlag som tydliggör kulturvärdena. Föreliggande inventering och dokumentation är tänkt som ett sådant underlag. Inventeringen utges även i en digital version för vidare bearbetning.

För att underlätta och uppmuntra till att inventeringsarbetet på Sveriges kyrkogårdar kommer till stånd har Riksantikvarieämbetet tagit fram en skrift, *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Denna vägledning har legat till grund för inventeringsarbetet av Gamla kyrkogården.

METOD

Inventeringen av Gamla kyrkogården i Gävle har föregåtts av kyrkogårdsinventeringar som tidigare genomförts av Läns museet Gävleborg på uppdrag av Gävle kyrkliga samfällighet och Sandvikens församling. I inventeringen för Gamla kyrkogården har samma metod använts som för de tidigare inventeringarna.

Sammanställningen, som gjorts i form av denna rapport, innehåller historik, en beskrivning och karaktärisering av kyrkogården. Sammanställningen avslutas med en kulturhistorisk värdering där värdefulla strukturer och gravvårdar preciseras. Målsättningen är att den kulturhistoriska värderingen skall ligga till grund för fortsatt vård- och underhållsarbete på kyrkogården.

Inventering

Fältarbetet har utförts i två etapper. I den första etappen inventerades serierna var för sig avseende bland annat omgivning, omgärdning, vegetation, planform, gravvårdstyper och gravvårdsmaterial. I den andra etappen identifierades de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna som delvis har inventerats separat. Med gravvård avses all ovan jord anlagd gravanordning på varje enskild gravplats såsom t.ex. omgärdning, växtlighet, skulptur, sten, kors osv.

På grund av det stora antalet värdefulla gravvårdar har inte alla varit möjliga att detaljinventera. Ett urval har därför detaljinventerats med foto och utförlig information medan resterande har listats med kortfattade uppgifter. Ett större sammanhängande gravvårdsområde har också utpekats som värdefullt då flertalet av gravarna är av intresse.

Fotografering

Fotografering har skett med digitalkamera. Kyrkogården har fotodokumenterats i sin helhet avseende omgärdning, struktur, vegetation, gångsystem och byggnader. Varje kvarter har även fotodokumenterats separat. De gravvårdar som har detaljinventerats har alltid fotograferats medan ett urval av de gravvårdar som har listats har fotodokumenterats.

Det digitala bildmaterialet har både fungerat som arbetsmaterial under fältarbetet och som illustrationer i sammanställningen. De digitala bilderna har förtecknats, bränts på CD och förvaras i Läns museet Gävleborgs bildarkiv.

Arkiv

Inventeringen har kompletterats med arkivstudier. Följande arkiv har använts:

- Läns museet Gävleborgs arkiv
- Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljöfunktionens ärendearkiv
- Gävle kyrkliga samfällighet
- ATA, Antikvariskt topografiska arkivet, RAÄ

Litteratur

Inför inventeringen har tillgänglig litteratur över kyrkogårdar och kyrkogårdsinventeringar studerats. Studerad litteratur och litteraturstudiens syfte kan delas upp i tre delar.

Först har bakgrundskunskap inhämtats om kyrkogårdens historia, vilket

sammanställt i rapportens kapitel *Kyrkogårdens framväxt i Sverige*. Här har H. Wadsjö och S. Ambrosianis *Kyrkogårdskonst* och E. Buchts *Kyrkogårdens gröna kulturarv* varit vägledande. M. Westerdahls *Den svenska skogskyrkogården* har givit en bra beskrivning av skogskyrkogårdens framväxt. I informationsmaterialet *Kyrkoantikvarisk ersättning, vård och underhållsplanering. Information till församlingar och samfälligheter om vård av kyrkliga kulturminnen* från Svenska kyrkan finns en sammanfattning över svensk kyrkogårdshistoria som varit användbar.

För att hitta en metod för själva inventerings- och fältarbetet har i en andra del olika material studerats. Främst har två källor använts. Dels har de inventeringar som Göteborgs Stadsmuseum genomförde under 1993 fungerat som goda förebilder. Dels har mycket information och kunskap hämtats från riksantikvarieämbetets skrift *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Annan litteratur som behandlar kyrkogårdsinventeringar och som studerats är riksantikvarieämbetets bok *Kyrkogårdens form och miljö* samt ett specialnummer av tidskriften *Kulturmiljövård* (6:1989) om kyrkogårdar, utgiven av riksantikvarieämbetet. Även inom metodarbetet har ovan nämnda informationsmaterial från Svenska kyrkan om bland annat kyrkoantikvarisk ersättning använts. År 1998 genomförde Läns museet Gävleborg en inventering av Ljusdals kyrkogård och det arbetet har legat till grund även för denna inventering.

Slutligen har församlingens eget utgivna material samt arkivmaterial använts som underlag för sammanställningen av församlingens och kyrkogårdens historik.

KYRKOGÅRDENS FRAMVÄXT I SVERIGE

Den uppfattning vi förknippar med en kyrkogård av idag med alléer, trädplaneringar, formklippta buskar, gångsystem och gravstenar i rader är en relativt ung företeelse. Inte förrän på 1800-talet började man över huvud taget planera träd och formklippa buskar på kyrkogårdarna. Under nästan tusen år har istället kyrkogården varit fri från vegetation och utan annan utsmyckning än olika gravmonument i en vildvuxen gräsmatta eller någon slags äng. För att ge en bild av dagens kyrkogårdars historiska förankring följer en historisk redovisning från medeltiden fram till idag.

Medeltid

Kunskapen om hur medeltidens och stormaktstidens kyrkogårdar såg ut i detalj är fragmentarisk. Den information som finns tillgänglig idag är bevarade kopparstick, ritningar samt enstaka gravvårdar eller gravbyggnader.

Kristendomen kom genom den katolska kyrkan till Sverige kring år 1000. När kyrkorna skulle anläggas fick tomten för kyrkan skiljas ut från den oskiftade jorden, på samma sätt som bytomterna. Kyrkogården delades ofta upp mellan de olika byarna så att alla fick sin bestämda gravplats. Ända in på 1800-talet fanns denna tradition, att man begravdes i sin ”ättehög”, kvar på många platser.

Den medeltida kyrkogården var gräsbevuxen utan några träd eller planteringar. Kyrkogården var tydligt avgränsad utåt till skydd mot både folk och få samt andra angrepp mot den vigda jorden. Avgränsningen kunde bestå av träbalkar täckta med spåntak eller en mur av sten. Benämningen var bogårdsmur men blev senare kyrkogårdsmur. Klostrens uppkomst på 1100-talet influerade också kyrkogårdarnas utformning, bl.a. genom att nya växter introducerades såsom buxbom.

Bild 2. Trönö gamla kyrka i Hälsingland. Kyrkan och kyrkogården härstammar från medeltiden och här finns även den gamla bogårdsmuren bevarad även om den restaurerats kraftigt.

Under medeltiden användes kyrkogården inte bara som en religiös plats, utan den fungerade även som en allmän plats där sammankomster av olika slag hölls. T.ex. var det en plats för handel och i vissa fall hölls mindre marknader på kyrkogården.

Under medeltiden började även kyrkobyggnaden fungera som begravningsplats, först och främst för personer ur det adligaståndet. Så småningom gavs möjligheten till kungliga personer, högadeln och kyrkans välgörare. Under senmedeltiden öppnades kyrkan som begravningsplats för hela det övre samhällsskiktet.

16 - och 17 -talens kyrkogård

Under 1600-talet rådde till stor del fortfarande medeltida förhållanden på kyrkogårdarna. Det var en trädfattig plats där djur gick och betade i det höga gräset. Ändå hade Martin Luther redan under reformationen föreslagit att flytta kyrkogårdarna utanför städerna. Luther ville förvandla medeltidens kyrkogård från marknadsplats till en plats för kristlig andakt och begrundan. Gustav Vasa försökte i ett förmaningsbrev 1554 stadga att gravplatserna inte fick förorenas av djur och deras vidrigheter utan att kyrkogårdarna skulle hållas och bevaras på ett kristligt sätt. Samtidigt ingick gräsbete för kreatur ända fram till 1819 i klockarens löneförmåner. Utifrån detta kan man konstatera att det snarare handlade om en vilja än något som fick något större genomslag.

Större omsorg kom att ägnas åt kyrkorummet med förnäma gravhällar, fristående gravkor eller pompöst inredda gravrum i valv och kamrar. Gemene mans begravningsplats, som alltid varit kyrkogården, blev således förbisedd. De gravvårdar som fanns på kyrkogården var troligen små gräs- eller sedumbevuxna gravkullar eller enkla trävårdar nedstuckna i gräset.

Stormaktstiden medförde ökad handel och krig och nya influenser nådde Sverige. I profana trädgårdar vid slott och herrgårdar började alléer planteras. Under 1600-talets senare del hade den idag så vanliga parklinden introducerats.

Rent praktiskt genomfördes inga omvälvande förändringar på kyrkogårdarna

Bild 3. Rullbo kyrkogård i Los socken med Orsa Finnmark anlades så sent som 1865 men uppvisar samma struktur som de äldre kyrkogårdarna.

under 1700-talet. Det fördes däremot en livlig diskussion bland de upplysta om att något behövde göras för att råda bot på kyrkogårdarnas planlösa utformning, ohälsosamma placering i städerna, okristliga skick och bristande skötsel. Några predikade att de bibliska gravplatserna låg i det fria och inte inne i kyrkobyggnader och att det nuvarande gravskicket var okristligt. I det sammanhanget var även önskan att göra kyrkogården till en plats för andakt viktig. Andra hävdade vikten av estetik genom planerade gångar och alléer för att råda bot på problemen. De synpunkter som vägde tyngst för en förändring var däremot de hygieniska. Att begrava de döda inne i kyrkorna ansågs smittospridande och ohälsosamt. År 1783 förbjöds försäljning av gravar och begravning av lik inne i kyrkorna. De överfulla kyrkogårdarna inne i städerna ansågs även de ohygieniska och sanitärt olämpliga. Enligt samtida dokument låg de dödas ben ännu och vräkte inför allas blickar på de överfulla kyrkogårdarna i städerna.

18 -talet

I början av 1800-talet genomdrevs en författning som krävde ritningar med trädplanteringar och striktare planer på de nya kyrkogårdarna. År 1815 förbjöds begravningar inne i städer och byar, istället skulle nya kyrkogårdar uppföras utanför tätorterna. Dessa bestämmelser kan ses som svar på den debatt som fördes under 1700-talet.

De nya kyrkogårdarna var symmetriskt uppbyggda med gångar, kvarter och trädalléer. Trädplanteringarna var ett viktigt inslag. Speciellt på de nyanlagda kyrkogårdarna tillämpades en stram parkkaraktär. Landsortens kyrkogårdar var däremot fortfarande enkla med sparsam vegetation, möjligtvis hade en trädkrans planterats.

Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till den utformning som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Fler planteringar hade anlagts samt lummiga alléträd, hängträd och vintergröna häckar. Nu blomstrade även

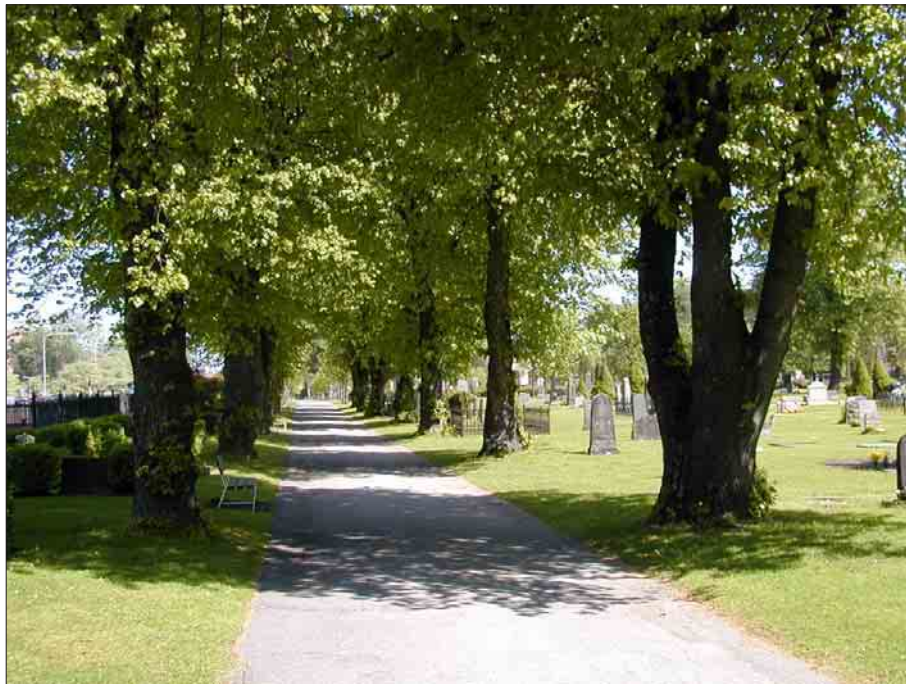

Bild 4. Gamla kyrkogården i Gävle är typisk för de kyrkogårdar som anlades i början av 1800-talet med sina mycket symmetriska former i alléer och gångsystem.

Bild 5. Södra kyrkogården i Sandviken är till stor del inspirerad av parkkyrkogården med friare former i träd och buskar.

stenindustrin och gjuteriverksamheten vilket bidrog till att gravvårdarna kunde börja massproduceras. De ofta höga vårdarna i granit, marmor och kalksten samt staket, urnor, och kors av gjutjärn, är karaktäristiska för slutet av 1800-talet.

Parallellt med utvecklingen av den strama parkkyrkogården, som även kan kallas kyrkogårdsträdgården, gick en annan utveckling i delvis motsatt riktning. I Europa utvecklades en parkkyrkogård som innebar en större kyrkogård med friare och mer oregelbundna former. Inspirationen hämtades från den engelska

Bild 6. På Södra kyrkogården i Sandviken är delar av kyrkogården uppbyggda i den anda som rådde under mitten av 1900-talet.

parkens friare former och landskap. Den första parkkyrkogården av detta slag anlades i Hamburg 1877. Skogskyrkogården, som i Sverige blev populär från början av 1900-talet kan sägas ha utvecklats från den friare parkkyrkogården.

19 -talet

Det tidiga 1900-talet kännetecknas av en utveckling av det senare 1800-talets kyrkogård. Massproduktionen av gravstenar fortsatte och strängare utformningsbestämmelser ledde till att variationen på kyrkogårdarna till stor del försvann. Även vegetationens utformning blir enklare. Stora gräsmattor med enkla rygghäckar blir vanligt istället för grusgravar och olika häckarrangemang. Träden är dock fortfarande dominerande på kyrkogårdarna. Skogskyrkogårdarna däremot har en variationsrikedom i formspråk och vegetation, trots att gravstenarna liknar dem på övriga kyrkogårdar.

Gravkvarteren under 1950- och 60-talen kännetecknas av just krav på rationell skötsel och enhetlig utformning. Detta ledde till nästan identiskt lika gravvårdar stående i rad med rygghäckar mellan raderna. Gångar såddes igen för att ingå i den allmänna gräsytan, arbetskrävande häckarrangemang eller kantstenar runt vårdarna togs bort och alléträd gallrades ut.

Under de senaste årtiondena har de stränga reglerna för gravvårdarnas utformning mjukats upp och ett större utrymme ges för personligt formspråk. Ännu är det dock svårt att värdera det senare 1900-talets utformning av kyrkogårdarna och dess gravvårdar ur kulturhistorisk synpunkt.

Minneslundar

Under 1900-talets senare tid har ett nytt gravskick med minneslundar uppkommit. Eldbegängelse och nedgrävning av aska i mer eller mindre anonym form har däremot lång förhistoria i vårt land. Liknande jordning har skett ända från

Bild 7. Minneslundan på Gamla kyrkogården i Sandviken anlades 1966.

bronsåldern fram till 1100-talet då Sverige kristnades. Ibland hade graven inget synligt märke alls medan man i andra fall reste en sten eller en hög på platsen.

Eldbegängelse i vår tids mening har funnits sedan slutet av 1800-talet. I England bildades de första eldbegängelseorganisationerna på 1870-talet. Svenska Eldbegängelseföreningen bildades 1882. Gravskicket att gräva ned eller strö ut aska inom ett gemensamt område i en minneslund har funnits sedan 1958. Det grundas på ett tillägg i den då gällande kungörelsen från 1933 om eldbegängelse. I samband med 1958 års tillägg tillkom även möjligheten att strö ut aska på en plats som inte är begravningsplats.

Minneslundan kan sägas vara en modern form av gemensamhetsgrav. Den avlidnes aska grävs ned eller sprids ut någonstans inom minneslundan för att vara mer anonym. Hela lunden blir då en minnesplats för de anhöriga istället för en specifik gravvård som kräver skötsel och omvårdnad. Anläggandet av minneslundar kräver dock omsorgsfull planering för att kännas som värdiga och uppskattade platser för de anhöriga.

Skogskyrkogårdar

Skogskyrkogårdarna i Sverige har olika uppkomst och tre olika kategorier kan urskiljas. Dels skogskyrkogården i väglöst land med stort avstånd till närmaste kyrkogård, dels pest- och kolerakyrkogårdar som anlades utanför städerna utan arkitektoniska eller långsiktiga ambitioner. Till sist kan man urskilja skogskyrkogårdar som har ett nationalromantiskt ursprung och det är dessa som vi främst förknippar med en skogskyrkogård idag. Denna beskrivning utgår ifrån den senare kategorin.

Som tidigare nämnts växte en annan sorts kyrkogård fram samtidigt som kyrkogårdsträdgården utvecklades på slutet av 1800-talet. Den kallas parkkyrkogården eller landskapskyrkogården och kan härledas till den engelska parkstilen. Utmärkande för de första anläggningarna var deras karaktär av stads- och fri-luftspark. De bestod av lummiga planteringar utmed svängda gångar och dammar med gravar samlade i strödda grupper. Park- och landskapskyrkogårdarna

uppkom som en reaktion på de stora och ödsliga gravfält som anlades utanför städerna under 1800-talet.

Vid sekelskiftet växte de romantiska idealen fram och nu hämtades inspiration från den inhemska vilda naturen. Den gestaltade kyrkogården som växte fram under denna tid innebar en attitydförändring till naturen. Den fattiga utmarkens tall- och granskog, som i årtusenden betraktats som lite skrämmande, och betydligt mindre värdefull än åkern och lövängen, blev nu ett ideal.

Den medvetet gestaltade skogskyrkogården i Sverige härrör från början av 1900-talet. På 1920-talet uppkom flertalet skogskyrkogårdar men skogskyrkogårdens glansperiod inträffade först på 1930- och 40-talen. Troligtvis hör det samman med att först då blev ett naturanpassat byggande vanligt där den ursprungliga vegetationen runt omkring bevarades.

Ännu idag anläggs skogskyrkogårdar i Sverige. Kanske är dessa så populära på grund av att naturen upplevs som viktig i och invid våra tätorter av miljö- och rekreationsskäl.

LAGAR

I följande kapitel beskrivs de lagar som behandlar vård och underhåll av begravningsplatser samt de kulturhistoriska värdena på kyrkogården. Kapitlet inleds med en kort historik över hur dagens regelverk utvecklats. Vidare följer en redovisning av de lagar som reglerar kyrkogårdarnas utformning idag.

Historik

Det lagliga skyddet för kyrkor och kyrkliga miljöer i vårt land går långt tillbaka i tiden. Den första skyddslagstiftningen för kulturvärden kom redan under stormaktstiden i och med 1666 års Fornvårdsplakat. Landshövdingarna och domkapitlet kom att från år 1746 kontrollera kyrkobyggandet och från 1759 krävdes Kungl. Maj:ts godkännande av ritningar till kyrkor. Överintendenten hade det fackmässiga ansvaret för kyrkobyggandet vilket från 1817 övergick till Överintendentsämbetet. Överintendentsämbetet ombildades 1917 till Kungl. Byggnadsstyrelsen.

År 1920 tillkom en kungörelse rörande det offentliga byggnadsväsendet vilken medförde att statlig prövning krävdes även för begravningsplatser. Kungl. Byggnadsstyrelsen omorganiserades 1967 och prövningen av kyrkobyggnader och begravningsplatser överfördes till Riksantikvarieämbetet. Prövningen decentraliserades 1995 till länsstyrelserna.

1989 års författningsändring innebär att det läggs större ansvar på själva pastorn för utformningen av kyrkogården. Viss prövning sker hos byggnadsnämnden och länsstyrelsens prövning begränsas till kulturmiljövårdens intressen.

Lag (1988:95) om kulturminnen m.m.

I fjärde kapitlet i Lagen om kulturminnen m.m. regleras bestämmelserna om de kyrkliga kulturvärdena. Kapitlet har tre avsnitt som omfattar kyrkobyggnader och kyrkotomter, kyrkliga inventarier samt byggnadsplatser. Endast kyrkor och kyrkogårdar anlagda före 1940 står under statlig tillsyn, men lagstiftningen kan omfatta även yngre kyrkor och kyrkogårdar efter beslut av Riksantikvarieämbetet.

Den statliga tillsynen ska omfatta endast de kulturhistoriska värdena. Till de kulturhistoriska värdena räknas även konstnärliga värden.

I kapitlets tredje avsnitt rörande begravningsplatser sägs i 11 §:

”I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kultur- miljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.”

Vidare lyder 13 §:

”För begravningsplatser som är anlagda före 1940 krävs tillstånd av länsstyrelsen
– *för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,*
– *för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.”*

Med väsentlig ändring omfattas bl.a.

- *ändring av hägnad,*
- *ändring av material eller färgsättning av anordning inom begravningsplatsen,*
- *ändring av konstnärlig utsmyckning på begravningsplatsen,*
- *ändring av vegetationens arkitektoniska och rumsskapande karaktär,*
- *större ändringar av gravkvarter och vägsystem,*
- *åtgärder som i sig själva inte är väsentliga men som får betydelse för anläggningens helhetsverkan om de upprepas såsom borttagande av gravramar, staket och dylikt kring gravplatser, samt*
- *ändring av belysning.*

Fjärde kapitlets andra del om kyrkliga inventarier berör delvis även kyrkogårdarna. 6 § lyder:

”Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl.”

I samma kapitel reglerar 7–10 §§ att det för avyttring, reparation, ändring, flyttning m.m. av sådana inventarier krävs tillstånd av Länsstyrelsen. Här regleras även bestämmelser om förteckning över kyrkliga inventarier. Slutsatsen av detta är att de kulturhistoriskt värdefulla gravvårdarna betecknas som kyrkliga inventarier och därmed tas upp i inventarieförteckningen.

Begravningslagen (1990:1144)

I begravningslagen finns några paragrafer i 7:e kapitlet som kan komma att beröra de kulturhistoriska värdena. 25 § inleder avsnittet om gravanordningar m.m. och lyder:

”Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.”

Gravrättsinnehavaren äger och bär ansvaret för gravvården så länge gravrätten gäller och under den tiden har innehavaren rätt att ändra eller plocka bort gravvården, med vissa restriktioner enligt 26 §:

”Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.”

Med stöd av 25–26 §§ kan gravvårdarnas utformning styras för att anpassas till de kulturhistoriska värdena på kyrkogården, då det ingår i god gravkultur. De kulturhistoriska värdena och riktlinjer för anpassning ska vara tydligt formulerade.

När gravrätten upphör är det vanligt att gravvården överlämnas till kyrko-

gårdsförvaltningen som då har möjlighet att upplåta platsen till en ny gravrättsinnehavare. Det är dock viktigt att påpeka att alla avlidna, kist- som urnbegravda, vilar i frid. Oavsett om en gravrätt övergår till en ny gravrättsinnehavare och en ny gravvård anläggs, finns de som i äldre tid lagts till vila i graven kvar. Kyrkogårdsförvaltningen för register över vilka personer som vilar i en grav.

Om graven har ett kulturhistoriskt värde bör den bevaras enligt 37 § i avsnittet om gravrättsens upphörande:

”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.”

Målet är att bevara kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar på ursprunglig plats för att inte det historiska sammanhanget ska gå förlorat. Endast i undantagsfall bör man ställa upp vårdarna på annan plats på kyrkogården.

SKÖTSELRÅD

För att underlätta vårdarbetet med gravvårdar ges några generella riktlinjer över hur olika material kan underhållas och skador åtgärdas. Det viktigaste är att vårdinsatserna inte får skada gravvården. Gravvården ska heller inte se ny ut efter vårdinsatser utan patinan har ett kulturhistoriskt värde i sig. Beskrivningen utgår ifrån de gravvårdsmaterial och skador som generellt förekommer på Gamla kyrkogården i Gävle.

För vissa gravvårdar krävs mer komplicerade åtgärder där konservator bör anlitas. Riksantikvarieämbetet kan även ge råd om vård- och konservatorsarbeten på kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och ordnar s.k. pastoratskurser i vårdfrågor.

Rengöring av sten

Vid rengöring av all sorts sten bör traditionella rengöringsmedel undvikas då de ofta innehåller ämnen som bildar skadliga salter. Jord och smuts kan normalt avlägsnas med ljummet vatten. Om nedsmutsningen är så kraftig att rengöringsmedel är nödvändigt bör man välja ett medel som är biologiskt nedbrytbart och med neutralt PH-värde.

I skuggiga och fuktiga lägen blir ofta stenen grön av alger som växer på stenen. Algerna kan även ha en röd ton. Lavar vill gärna ha något torrare betingelser och de växer långsammare. Lavar kan i vissa fall vara skyddande för stenen och bör då inte avlägsnas trots att de kan tyckas vara estetiskt störande. I andra fall bryter däremot lavar ned stenen, dels genom att de håller stenen fuktig och dels för att lavarnas rötter (hyferna) tränger in i stenen och bidrar till vittring.

Alger och lavar tas bort genom borstning med mjuk stålborste sedan laven eller mossan indränks i ljummet vatten. Indränkning i vatten gör det lättare att avlägsna växtligheten. Helst bör fuktningen ske kontinuerligt under flera timmar för att få bästa verkan. Lavar är lättast att avlägsna under vår och höst, organismerna är mest aktiva då och följaktligen mer sårbara. Rengöring med vatten bör undvikas vid risk för frost för att förhindra frostsprängning.

Bild 8. Sprickor på grund av rostande järndubb.

Bild 9. Rostigt gjutjärn i behov av underhåll.

Ofta förekommer rester av stearin på gravvårdarna i samband med utsättning av marschaller eller ljus. Stearinet bör först skrapas bort med ett oskarpt verktyg och därefter avlägsnas med lacknafta och/eller trikloretylen (Tri).

Lagning av sprickor och flisor

Äldre gravvårdar kan ha lagningar utförda i cement som kan orsaka saltutfällningar och ge sprickor och spjälkningar i stenen. Lagning bör istället ske med ett bruk som är svagare än materialet som ska lagas. Cementlagningar bör om möjligt avlägsnas och ersättas av ett reversibelt lagningsbruk, t.ex. Stentekniks lagningsbruk. Liknande åtgärder ska utföras av erfaren fackman.

Insatta järndubbar i framför allt socklar kan också orsaka sprickor och spjälkningar i stenen. Det beror på att järnet utvidgas vid rostning. Befintliga järndubbar som skadar stenen och inte kan bytas ut bör rostskyddsbehandlas. Montering av nya stenar på fundament bör ske med rostfri dubb.

Avslagna mindre flisor kan limmas med stenlim. Riksantikvarieämbetet rekommenderar ett polyesterhartslim (Stentekniks stenlim). Vid arbete med bruk och lim får ej frostrisk föreligga.

Underhåll av gjutjärn

Rost är den vanligaste skadan på gjutjärn. Sprickor förekommer också på framför allt gjutjärnsstaket. Rosten borstas bort med stålborste. Rostskyddsgrundning görs med linoljebaserad blymönjefärg och järnet strykes därefter två gånger med mager äkta linoljefärg. Den äkta blymönjefärgen ger bästa rostskyddet och får användas av företag och förvaltningar för att vårda objekt med kulturhistoriskt värde.

Rostskyddsbehandling upprepas vid behov. Beroende på klimat m.m. kan tidsintervallerna variera men vart tionde år kan tjäna som ett riktmärke.

Trasiga och/eller spruckna gjutjärnsstaket kan svetsas. Detta arbete kräver hantverkare med erfarenhet av gjutjärnssvetsning. Man kan även nita eller skruva ihop gjutjärn, vilket är det traditionella sättet att laga gjutjärn.

Underhåll av trä

Träet ska vårdas till att hålla så länge som möjligt vilket innebär att behandla det som man behandlar trä utomhus. Genom att måla vårdarna när färgen flagnar eller träet torkat ut förlängs livslängden avsevärt. Man bör hålla sig till den färg som ursprungligen använts och de äldre träkorsen var oftast målade med linoljefärg. Träkors som aldrig varit målade bör dock ej målas.

Inskriptioner, förgyllning och målning

Vissa gravvårdar har ursprungligen haft förgyllning eller varit målade. Dessa kan på ett försiktigt sätt förnyas om det är nödvändigt och på tidigare förgyllningar kan omförgyllning med bladguld behöva göras. Innan åtgärd påbörjas är det viktigt att det finns belagt att vården varit förgylld eller målade tidigare så att man inte förvanskar historien. Omförgyllningar eller ommålningar av inskription ska utföras av konservator.

HISTORIK

Heliga Trefaldighets församling

Under medeltiden växte staden Gävle fram och Gefle församling bildades. Tidigare hade området tillhört Valbo församling. På grund av befolkningsökningen kring sekelskiftet 1900 delades Gefle församling i Staffans församling, där även Bomhus ingick, och Heliga Trefaldighets församling. Detta skedde 1916.

Gävle kyrkliga samfällighet som organisationen heter idag omfattar samtliga församlingar inom Gävle, det vill säga Heliga Trefaldighet, Staffan, Tomas, Maria och Bomhus. Gamla kyrkogården tillhör således idag Gävle kyrkliga samfällighet.

Gamla kyrkogårdens tillkomst

Den äldsta begravningsplatsen inom Gävle stad låg vid Heliga Trefaldighets kyrka. Det är oklart hur länge denna begravningsplats fanns men troligen var den etablerad redan under medeltiden. Området kring kyrkan var begränsat och i takt med att staden och dess innevånare växte blev det under 1750-talet brist på gravplatser. Detta medförde att gravarna lades mycket tätt och grunt vilket i sin tur ledde till bl.a. sanitära problem såsom lukt. Problemet med bristande gravplatser inom staden Gävle var inte unikt. Situationen delades med andra äldre växande städer. En annan omständighet som förvärrade situationen var dåtidens epidemilänkande sjukdomar som skördade många liv under korta perioder.

Mot bakgrund av detta anmodade Kungl. Maj:t år 1781 stadsförsamlingarna att anlägga nya begravningsplatser utanför stadskärnan. Diskussioner om en ny begravningsplats skedde vid flera tillfällen men det var först 1792 som frågan togs upp på allvar.

Det område som var aktuellt för en ny begravningsplats låg i stadens västra del, Västra tullen, och angränsade mot dåvarande Valbo socken. Här hade staden ägor som bestod av ett skogsområde, benämnt Kroknäs. Inom området fanns Tegelhagen, en plats som tidigare hade varit bebyggd med det västra tegelbruket. Området genomkorsades av landsvägen mot Falun. Det var på denna plats som en kyrkogård började anläggas. Valet av plats var föranlett av att det redan hade skett begravingar i området år 1807. I samband med finska kriget år 1808-1809 kom ett fartyg till Gävle stad med kolerasmittade soldater. Då dessa avled var staden tvungen att öppna en interimistisk kyrkogård då den ordinarie inte hade plats.

Den 26 oktober 1808 invigdes denna begravningsplats som officiell och året därefter beslöts att den skulle utgöra stadens enda vilket innebar att ingen begraving fick ske vid Heliga Trefaldighets kyrka. Det är dock oklart var exakt denna första kyrkogård låg. Källorna är vaga men troligen låg den inom området för den befintliga. År 1810–11 upprättade stadsingenjören Lars Kierrulf ett förslag till begravningsplats vilket omfattade området kring det s.k. Enneska gravkoret. Gissningsvis rör det sig om den begravningsplats som invigdes 1808 och som på detta sätt fick sin utformning.

Gamla kyrkogårdens utveckling

Till att börja med kallades begravningsplatsen för Nya kyrkogården, eftersom den gamla fanns vid kyrkan. Efter Skogskyrkogårdens tillkomst 1929 har den fått namnet Gamla kyrkogården.

Begravningsplatsen har sedan anläggandet 1808 utvidgats ett flertal gånger. Tyvärr finns ingen dokumentation bevarad över dessa utvidgningar. Vad som säkert går att fastställa är att fram till 1840-talet hade kyrkogården utvidgats till den kvadratiska yta som ligger öster om Elfbrinkska gravkoret. Detta får betecknas som den äldre delen som togs i anspråk fram till slutet av 1800-talet. Runt

Bild 10. Enneska gravkoret byggt 1820. När denna byggnad uppfördes placerades den i områdets mitt. Begravningsplatsens huvudingång var troligen den grind som skiljde området från landsvägen mot Falun. Foto: Erika Englund. Läns museet Gävleborg.

sekelskiftet 1800/1900 utvidgades området mot väster då den långsmala och något avsmalnande delen bakom Elfbrinkska gravkoret tillkom. Begravningsplatsen fick därmed sin nuvarande omfattning på omkring 6 ha.

Då begravningsplatsen var planerad och kvarter med gravplatser och gångar var fastställda blev det möjligt för Gävlebor att ta gravplatserna i besittning. I äldre tid var det vanligt att förmögna personer tog gravplatser i anspråk och anlade praktfulla gravvårdar eller lät bygga gravkor innan någon i familjen hade avlidit. Dessa familjegravar hade gravrätt för all framtid. Eftersom begravningsplatsen låg ett stycke från kyrkan ansågs det nödvändigt med begravningskapell på kyrkogården. Således upplät först Per Ennes och sedan familjerna Elfbrink-Elfstrand-Göransson sina privata gravkor att nyttjas av allmänheten.

Begravningsplatsen innehöll också fattigmansgravar som låg i områdets östra delar. Som mest fanns här sex allmänna varv. Dessa gravplatser var gratis men fick disponeras under en viss tid, mellan 10–20 år. Enkla träkors fick sättas på gravarna. Rätten till fredlig och orubblig vila gällde dock inte dessa fattiggravar. Vid jämna mellanrum lades dessa gravar om. Som exempel kan nämnas att 1891 grävdes allmänna varven i serie 12 och 13 om för tredje gången. 1920 grävdes de om för fjärde gången. I fattigmansgravarna fick också mördare, avrättade brottslingar, personer avlidna genom självmord samt många barn sin viloplats.

Dessa fattigmansgravar togs successivt bort från mitten av 1920-talet och omvandlades till vanliga familjegravar och senare urngravar. I och med upp-

Bild11. Grind med grindstolpe mitt emot Enneska gravkoret. Staketet följer Västra vägen. Foto: Erika Englund, Länsmuseet Gävleborg.

förändret av krematoriet 1960 i Gävle kom efterfrågan på dessa gravar att öka. Detta medförde omdaning och tillkomsten av serierna U 12 och U 13. Det är två urnområden med en homogen och för kyrkogården avvikande prägel men som är tidstypiska för sin tid. Den homogena bilden av en mer burgen kyrkogård som vi kan se idag är alltså inte historiskt korrekt. Förr fanns alla samhällsskikten representerade men deras gravplatser var liksom i verkliga livet åtskilda.

Landsvägen mot Falun, Västra vägen, var den väg från staden som ledde till begravningsplatsen. Mot denna väg restes ett praktfullt staket av järnsmide som ritades 1838 av länsmurmästaren och arkitekten P. J. Ekman. Detta staket har förlängts allt eftersom området har utvidgats mot väster. Idag omgärdar staketet även delar av västra fastighetsgränsen. Före anläggandet 1842 av nuvarande huvudentré, allén genom Stadsträdgården, var en av grindarna i staketet huvudingång. Huvudingången låg då mitt emot Enneska gravkoret som hade en central plats på begravningsplatsen. Grindstolparna vid ingången mot Enneska har en mer påkostad utformning i nyklassicistisk stil än de övriga ingångarna. När staketet förlängdes för att inrama den västliga delen av begravningsplatsen, som tillkom 1800/1900, gavs alla grindstolpar samma utseende som de vid Enneska gravkapellet.

Allt eftersom begravningsplatsen växte utvidgades den med andra funktioner för att underlätta dess förvaltning och verksamhet.

Parkstråken längs Gavleån

Begravningsplatsen låg till en början omgärdad av skog. Allt eftersom staden växte kom också anspråk på anlagda grönområden från stadens borgarklass. Ett första steg i riktningen att anlägga en park intill begravningsplatsen togs på 1840-talet. Detta innebar en sammanlänkning av de två parkerna men också att detta parkstråk kopplades ihop med staden. 1842 uppfördes det Elfbrinkska gravkoret på kyrkogårdens västra del. Från denna byggnad anlades en allé som sträckte sig mot nordost, genom hela kyrkogården, och bildade därmed en ståtlig entré. Allén fick därefter fortsätta i riktning in mot staden. Parkområdet kring denna allé gestaltades som en trädgård och fick namnet Stadsträdgården.

Något senare förlängdes parkområdet då området söder om begravningsplatsen fick en utformning som skogsliknande parklandskap. Förebilden var de skogsliknande parkerna i Paris och således fick denna del namnet Boulognerskogen. På 1970-talet iordningställdes området sydväst om begravningsplatsen och inlemmades med Boulognerskogen.

Gamla kyrkogården utgör inte enbart en begravningsplats. Den är i sig själv och tillsammans med de andra parkanläggningarna viktig och karaktärsskapande för Gävles stadsrum.

KYRKOGRÅRDSBESKRIVNING

Planform

Gamla kyrkogården har en kvadratisk form som i väst avlutas med ett smalt och avlångt parti. Den kvadratiske östra delen är den äldsta och centrala. Dess planform är lagd i rutnät och har en symmetrisk uppbyggnad. Begravningsplatsens utformning åskådliggör det ideal som blev på modet i början av 1800-talet.

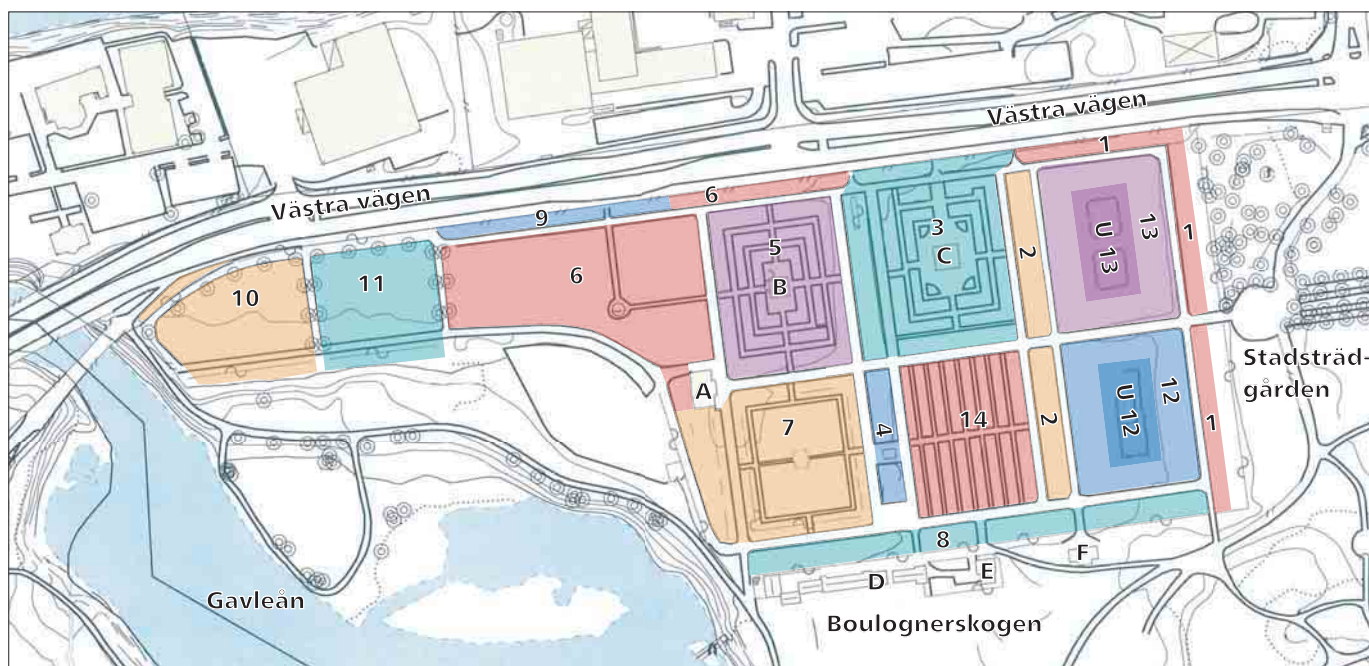

Bild 12. Översiktskarta Gamla kyrkogården i Gävle. Serierna är numrerade 1–4 och urnserierna U 12 samt U 13. Byggnader och gravkor är märkta A–F: A= Elfbrinska gravkoret, B= Bångska gravmonumentet, C= Enneska gravkoret, D= Ekonomibyggnader, E= Vaktmästarbostad, F= Bårhus.

Begravningsplatsen har sedan anläggandet bevarat denna utformning och vid utvidgningarna har detta ideal följts.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av ett smidesstaket i norr mot Västra vägen och den smala avslutningen mot väster. I staketet finns sex grindar. Mot sydväst finns ett vildvuxet område med träd och buskage. I söder gränsar kyrkogården till Boulognerskogen och i öster till Stadsträdgården. Tomtgränsen markeras av häckar. I övrigt ligger fyra byggnader på rad som skärm mellan Boulognerskogen och begravningsplatsen. Det är ett f.d. bårhus, en f.d. vaktmästarbostad och ekonomibyggnader.

Vegetation

Gamla kyrkogården har en delvis traditionell vegetationsstruktur och är främst bevuxen med stora lövträd. Hela kyrkogården är symmetriskt indelad med alléförsedda gångar mellan de olika sektionerna. Huvudentrén löper från Stadsträdgården i öster och in mot Elfbrinska gravkoret och markeras med en allé. Trädbeståndet i alléerna är numera lind. Tidigare har också lönn förekommit men detta förändrades vid nyplanteringen på 1990-talet. En björkallé förekommer också i kyrkogårdens sydöstra del.

Parallellt med staketet i norr löper en låg måbärshäck. Det vildvuxna området i sydväst har en blandad växtlighet av lind, ek och björk. Gränsen mot kyrkogårdens avstjälpningsplats i sydväst kantas av en hög syrénhäck. I söder finns en häck av lind och längs den östra gränsen har en ny lindhäck som följer upp den gamla planterats.

På 1960–70-talen tillkom stora gräsytor då en del sektioners grusade ytor försvann. I flera sektioner finns måbärshäckar som delar av gravvårdsraderna el-

ler ramar in enskilda gravplatser. I övrigt präglas kyrkogårdens vegetation av den växtlighet som finns inom gravplatserna och som utgör en heterogen blandning av häckar, buskar och träd.

Gångsystem och beläggning

Den östra och äldsta kvadratiska delen är helt symmetrisk vad gäller sektionernas placering och storlek samt omgärdande gångsystem. Kyrkogårdens långsmala del mot väster har också en rak och regelbunden planering även om den inte är symmetrisk. Gångarna är belagda med asfalt.

Byggnader

Enneska gravkoret

Gravkoret uppfördes 1820 av en av Gävles stora grosshandlare, Per Ennes, och är kyrkogårdens äldsta byggnad. Gravkoret uppfördes som gravplats och gravkapell åt Ennes familj. Under byggnaden finns själva gravkoret med gravplatser och den synliga byggnadskroppen utgör kapellet. Familjen Ennes hade en gravplats och ett kor vid begravningsplatsen vid Heliga Trefaldighets kyrka men pga att den inte längre fick nyttjas ville Per Ennes anlägga en ny grav åt sig och sin familj. Eftersom kyrkogården vid den här tiden saknade gravkapell ville han också anlägga ett sådant. Gravkapellet skänktes till församlingen och användes till jordfästningar fram till 1964. Gravkoret var dock förbehållet Per Ennes och hans familj.

Byggnaden är uppförd i nyklassicistisk stil med slätputsade fasader med pilastrar som bär upp utsmyckade gavelpartier. Byggnaden har såväl exteriört som interiört bevarat sin arkitektoniska utformning. Vid tiden för dess uppförande hade det en central placering vid begravningsplatsen med dess framsida vänd mot landsvägen i norr.

Elfbrinkska gravkoret

Kyrkogårdens näst äldsta byggnad utgörs av gravkoret för syskonen Elfstrand. Per Elfstrand var riksdagsman, skeppsredare, grosshandlare och järnbruksägare. Hans systrar, Ulla och Marie, var gifta Elfbrink respektive Göransson. Båda systrarna var ingifta i bruksägarläkter. Elfbrinks ägde Mackmyra och Göransson blev sedermera grundare till Sandvikens järnverk. Byggnaden är uppförd 1842 efter ritningar av stads- och länsurmästare C A Setterberg men efter stark inblandning av Per Elfstrand.

Även denna byggnad uppfördes i nyklassicistisk stil. Med ett kolonnuppbyret gavelparti förlagt på mitten av framsidans långsida. Byggnaden ligger i fonden av den allé som går genom hela Stadsträdgården och kyrkogården. Det var i samband med uppförandet av denna byggnad som allén tillkom. Byggnaden har såväl exteriört som interiört bevarat sin arkitektoniska utformning.

Även detta gravkapell skänktes till församlingen 1850 för att användas till jordfästningar för allmänheten vilket det har gjort fram till 1980-talet. Gravkoret under byggnaden är dock förbehållet släkten Elfstrand med efterlevande familjer.

Bårhus

I en rad mot söder står fyra byggnader som avgränsar kyrkogården mot Boulognerskogen. Byggnaden längst mot öster är ett f.d. bårhus. Byggnaden ägs idag

Bild 13. Elfrinkska gravkoret och en del av huvudentréns lindallé. Foto: Erika Englund, Länsmuseet Gävleborg.

Bild 14. F.d. bårhusets norra fasad. Foto: Lena Boox, Länsmuseet Gävleborg.

inte av kyrkogårdsförvaltningen utan av Gävle kommun. Enligt uppgift var det stadens sjukhus som lät uppföra denna byggnad vid kyrkogården. Byggnaden är uppförd 1896 och är troligen ritad av E A Hedin.

Bårhuset är uppfört av tegel och puts i nygotisk stil med rik utsmyckning. Sadeltaket är klätt med skivfalsad plåt. Byggnaden är exteriört välbevarad men har sedan länge haft andra funktioner än den ursprungliga.

Vaktmästarbostad

Närmast väster om bårhuset finns vaktmästarbostaden. Enligt uppgift skall denna byggnad ha flyttats till platsen på 1950-talet för att användas till vaktmästarbostad vilket den gjorde fram till 1980-talet.

Bild 15. Vaktmästarbostaden vittnar om kyrkogårdens storlek. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Byggnaden har en enkel och prydlig panelarkitektur från sekelskiftet 1800/1900 som är väl underhållen. Byggnaden är målad i en ljus ockragul kulör och dess sadeltak är klätt med lertegel. Vaktmästarbostäder förekom endast på de större kyrkogårdarna.

Ekonomibyggnader

Väster om vaktmästarbostaden finns kyrkogårdens ekonomibyggnader med personalutrymmen. Den äldsta byggnaden ligger närmast vaktmästarbostaden och är troligen från sekelskiftet 1900, vilket panelarkitekturen vittnar om. Sadeltaket är klätt med bandplåt.

Längst mot väster finns den yngre ekonomibyggnaden som är utbyggd i olika etapper under 1900-talets andra hälft. Byggnadskroppen är till storlek och volym anpassad till den äldre men har en modern panelarkitektur. Sadeltaket är klätt med papp. Såväl den äldre som den yngre byggnadskroppen är målad i grå kulör vilket ger ekonomibyggnaderna en sammanhängande utseende.

Seriernas struktur

Kvarteren på Gamla kyrkogården benämns som serier. Kyrkogården består av den äldsta kvadratiske delen som ligger mot öster, mellan huvudingången mot Stadsträdgården och Elfbrinkska gravkoret. Denna del är helt symmetrisk vad gäller seriernas placering och storlek samt omgärdande gångsystem. Den kvadratiske delen är äldst men utbyggd under olika etapper under 1800-talet. Inom denna del finns serierna 1–5, 8, 12, U 12, 13, U 13 samt 14. Här finns även delar av serierna 6, 7 och 9.

Bakom Elfbrinkska gravkoret, mot väster, finns den yngre långsmala delen som också har en regelbunden planering även om den inte är symmetrisk. Inom denna del finns serierna 10 och 11 samt delar av 6, 7 och 9.

Serieindelningen har ingen strukturerad numrering i planen och ibland är samma serienummer uppdelat på flera olika ytor. Flera av serierna har ett likartat utseende varför de redovisas gemensamt. Generellt kantas alla serier av träd

varför alléer bildas längs alla gångsystem som skiljer serierna.

Beskrivning av serierna

Serie 1, 2 och 4

Serierna består av långsmala områden som är gräsbevuxna. Gravvårdarna står i nord/sydliga rader med baksidorna vända mot varandra eller, där sektionen är smal, endast i en öst/västlig rad. Gravvårdarna har varierande storlek och ålder. Vissa gravar är omgärdade av kantstenar och smidesstaket eller är i övrigt mycket påkostade. Vegetation i form av små häckar förekommer för att skilja gravvårdarna.

Södra delen av serie 4 innehåller ett område med mycket gamla gravvårdar som flyttats dit. Serie 4 utmärker sig med ett Tumbaformat gravmonument, Garbergs grav.

Inom serie 1 finns ett nyanlagt urngravs-område. I gränsen mot Stadsträdgården skall nya urngravar kunna jordfästas.

Serie 3 och 5

Serierna består av två kvadratiska och tre långsmala sektioner. Dessa serier är de som bevarat ett äldre utseende och innehåller ett mycket högt antal äldre och i många fall påkostade gravar. Gravvårdarna är placerade i rader med baksidan mot varandra och följer formen i de kvadratiska sektionerna. Vissa gravar är omgärdade av kantstenar eller smidesstaket. Ett fåtal gravar har skulpturliknande gravvårdar. De två kvadratiska sektionerna har bevarat den ursprungliga marktäckningen grus i såväl gångsystem som gravplatser. Små häckar avskiljer gravplatserna. Den långsmala sektionen inom serie 3 är dock gräsbevuxen. Serie 3 utmärker sig genom det centralt placerade Enneska gravkoret och serie 5 har det Bångska gravmonumentet i centrum.

Serie 6

Serien består av en långsmal sektion mot norr samt en större avsmalnande sektion mot väster. Gravvårdarna står i nord/sydliga rader med baksidorna vända mot varandra eller där sektionen är smal endast i en rad.

Bild 16. Del av serie 2. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 17. Del av serie 5. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 18. Del av serie 6. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Gravvårdarna har varierande storlek och ålder. Vissa gravar är omgärdade av kantstenar och smidesstaket eller är i övrigt mycket påkostade. Markytan är gräsbevuxen. Utmärkande i den större sektionen är grav 478-481 med en hög skulptur. En grusad gång leder in till denna grav.

Serie 7

Serien består av en kvadratisk och en långsmal sektion. I den kvadratiskektionens ytterkanter är gravvårdarna placerade i omgärdande rader med baksidan mot varandra. Här finns avskiljande häckar. Innanför de omgärdande raderna av gravvårdar står gravarna på nord/sydlig rad med framsidan mot öster. Centralt i kvadraten finns en springbrunn och bänkar. Yttergravarna på den kvadratiskektionen och i den långsmala sektionen har varierande storlek och ålder. Vissa gravar avgränsas av kantstenar och smidesstaket eller är i övrigt mycket påkostade. Gravvårdarna inne i kvadraten är enklare och mindre till storlek. Den inre kvadratiskektionen är troligen omdanad vid 1900-talets mitt. Markytorna är gräsbevuxna.

Serie 8 och 9

Serierna består av mindre gravvårdar. Utrymmet för varje gravvård är i jämförelse med de andra serierna betydligt mindre. Serierna består av två långsmala sektioner med gravar på rad längs den korta sidan. Gravarna vänder ryggen mot varandra och avskiljs med häck. Markytan är gräsbevuxen. Gravvårdarna är generellt enklare och mindre påkostade.

Serie 10 och 11

Serierna består av en långsmal sektion mot söder och två större sektioner mot väster. Dessa sektioner avslutar begravningsplatsen mot väster. Gravvårdarna står i nord/sydliga rader med baksidorna vända mot varandra eller, där sektionen är smal, endast i en öst/västlig rad. Gravvårdarna har mindre storlek och dess ålder härrör från 1900-talets början. Många av gravvårdarna är därför ursprungliga då denna del är den yngsta. Detta parti har en enklare karaktär där grav-

Bild 19. Del av serie 7. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 20. Del av serie 8. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 21. Del av serie 10. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

vårdarna inte är lika påkostade som i kvarter 3–5. Vissa gravar är omgärdade av kantstenar och har avskiljande häckar. Markytan är gräsbevuxen.

Serie 12 och 13

Serierna består av rader som ramar in serie U 12 och U 13. Gravvårdarna står i två till tre rader, där de är två är baksidorna vända mot varandra. Här finns avskiljande häckar. Gravvårdarna har varierande storlek och ålder. Serie 12 har närmast U 12 mindre urngravar som har individuellt utformade små gravvårdar. Vissa gravar är omgärdade av kantstenar eller är i övrigt mycket påkostade. Markytan är gräsbevuxen.

Serie U 12 och U 13

Dessa två serier kom till i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. De ersatte då fattigmansgravarna, de s.k. allmänna varven. Urnsektionerna fick en egen och avvikande utformning och U 12 var den första att anläggas. Gravvårdarna utgörs av skifferplattor som står kant i kant och bildar låga murar och 8-kantiga formationer. Serien är asymmetriskt uppbyggd till skillnad mot U 13 som är symmetriskt uppbyggd. I U 12 finns en bassäng med springvatten och skulpturen Treenighet av konstnären Johnny Mattsson.

Serie 14

Serien är troligen till sin helhet omdanad på 1950-talet. Gravarna står i rader med baksidan mot varandra i nord/sydlig riktning. Gravvårdarna är mindre. Markytan är gräsbevuxen.

Bild 22. Del av serie 12. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 23. Del av serie U12. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

Bild 24. Del av serie 14. Foto: Lena Boox, Läns museet Gävleborg.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH BEVARANDE

Som utgångspunkt för den fortsatta förvaltningen av Gamla kyrkogården har Läns museet Gävleborg tagit fram en kulturhistorisk värdering av denna. Följande kapitel har delats upp i två delar där den första delen behandlar övergripande strukturer på begravningsplatsen medan den andra delen behandlar gravvårdar som utpekats som särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

För att underlätta skötseln och bevarandet av värdefulla gravvårdar har det tagits fram skötselråd som behandlar sådana gravvårdar och material som finns representerade, vilket presenterats tidigare i rapporten.

Ytterligare bestämmelser för hur gravvårdar ska utformas och placeras finns i församlingens egna gravvårdsbestämmelser.

Bevarandevärda strukturer

Nedan följer en sammanfattning av övergripande strukturer samt övriga karaktärsdrag som av läns museet bedömts som värdefulla ur kulturhistorisk synvinkel. För att inte minska det kulturhistoriska värdet är det viktigt att dessa strukturer och karaktärsdrag bevaras.

Gamla kyrkogården i Gävle kyrkogård karaktäriseras av följande:

- Begravningsplatsen är väl synlig och är öppen mot omgivningen. Den är därför ett synligt och dominerande inslag vid infarten till Gävle och som en del i parkstråket längs Gavleån. Mot infartsvägen till Gävle finns ett vackert smidesstaket från 1800-talets första hälft som markerar platsens gräns och status.
- Den befintliga indelningen av serier är oförändrad sedan begravningsplatsens tillkomst och de olika utbyggnadsetapperna. Den karaktäriseras av symmetri och regelbunden uppbyggnad av kvadratiska och rektangulära serier. Serierna avskiljs med gångar. Den yngre, västliga delen avviker då området har en avsmalnad form.
- Symmetrin förstärks av att alla serier har trädrader mot gångarna. Därför är i stort sätt alla gångvägar allékantade. Den dominerande allén, huvudgången, utgörs av den väst/östliga som fortsätter genom Stadsträdgården mot Elfbrinkska gravkoret.
- På kyrkogården finns ett mycket stort antal äldre och påkostade gravvårdar. Speciellt utmärker sig de överbyggda gravvårdarna som Enneska, Elfbrinkska, Bångska, och Garbergska. I de två förstnämnda utgör överbyggnaderna gravkapell, uppförda under 1800-talets första hälft.
- Förutom dessa byggnader finns ett f.d. bårhus, vaktmästarbostad och ekonomibyggnader som förstärker intrycket av en större begravningsplats.
- Serierna 3 och 5 har bevarat sitt äldre utseende där grus utgör marktäckningen och gravvårdarna avskiljs med låga häckar.
- Det stora antalet gravvårdar med järnstaket bryter upp serierna i små rumsliga enheter och är ett viktigt karaktärsdrag.
- Det stora antalet gravar med skulpturer ger kyrkogården sammantaget höga konstnärliga värden och vittnar om familjernas starka ekonomiska ställning i historiens Gävle.

Vegetation

Alléerna med stora lövträd skapar en stor del av karaktären på kyrkogården. Vid början av 1990-talet förnygrades alléerna på den äldre östra delen. Det var såväl lönnar som lindar som togs ned. Återplanteringen skedde med lind. På begravningsplatsens västra del finns enbart lind. Dessa träd är troligen lika gamla som den delen, d.v.s. kring sekelskiftet 1900. Mot söder, i gång mellan serie 8 och serie 1–7, finns en björkallé. Flertalet av träden är utgångna och allén är ofullständig. Troligen planterades björkarna i början av 1900-talet. Det kan ha skett i samband med anläggandet av serie 8.

Förutom i en del i sydväst, där en hög häck finns som avskärmning mot Boulognerskogen, finns inga vegetationsavgränsningar mot de andra väderstrecken som döljer och avskärmar kyrkogården. Den höga häcken i sydväst är inte ursprunglig, vilket syns på äldre foton från 1930-talet, då denna del av begravningsplatsen var ca 30 år gammal. Troligen har denna häck med inslag av björkar fått växa upp då det bakomliggande området förföll innan det på 1970-talet omdanades och inleddes i Boulognerskogen. På senare år har Gävle kommun diskuterat att anlägga en badplats vid denna del av parken.

Vegetationen inne i serierna är mycket varierande och har troligen ändrats genom tiden. På 1960- och 1970-talet lades av ekonomiska orsaker de grusade ytorna i alla serier om till gräs, förutom i serie 3 och 5. I samband med det försågs serierna med buskar. Varje kvarter fick sin egen karaktärsväxt som t.ex. spirea, jasmin, rosor, höstsyren.

Följande karaktärsdrag är viktiga att bevara:

- Alléerna och de stora lövträden.
- Att inte vegetationen får växa sig hög, som avskärmare, mot Västra vägen och omgivande parkområden. Om så är möjligt bör den höga vegetationen i sydväst tas ned.
- De ekonomiska skälen till att lägga om grusytorna inne i serierna till gräs har visat sig ofördelaktiga. Idag finns ett intresse av att återgå till grus. Detta är ur kulturhistorisk synvinkel positivt. Vissa serier har dock omdanats i yngre tid och har troligen aldrig haft grus. Hit hör serierna U 12, U 13 och serie 14.

Serie 1 och 2

Serierna är viktiga då de omgärdar huvudentrén och skapar det första intrycket av begravningsplatsen. Ett stort antal äldre, större och relativt påkostade gravvårdar finns kvar.

För att bevara karaktären i serierna är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus.

Serie 3, 4 och 5

Serierna har ett mycket stort kulturhistoriskt värde och här finns ett mycket högt antal påkostade äldre gravar. Nästan hela serie 3 och hela serie 5 har kvar sin ursprungliga marktäckning grus och gravarna avgränsas av små låga häckar. I serie 4 finns ett område med ditflyttade äldre gravvårdar.

För att bevara karaktären i serierna är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.

- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus. De avskiljande häckarna bevaras.

Serie 6

Serien är omfattande och en stor del av den är belägen på den nyare, västra delen, av kyrkogården. De delar som ligger på den äldre delen har centralt läge vid Elfbrinkska gravkoret och utefter staketet mot Västra vägen.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriens indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till de äldre avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus.

Serie 7

Serien består av två partier. En mindre del omsluter Elfbrinkska gravkoret och har därmed ett centralt läge. Det kvadratiske partiet har en speciell struktur med en nyare kvadratisk del i mitten som omgärdas av äldre och mer påkostade gravvårdar. I dess mitt finns en springbrunn.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriens indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till efter intilliggande avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Bevara springbrunnen och bänkuppställningen i kvadratens mitt.
- Omläggning av gräs kan ske till grus.

Serie 8 och 9

Serierna består av mindre gravvårdar och har därmed en annan struktur än övriga. I hög grad är det enklare och yngre gravvårdar från 1900-talets början och framåt som finns här.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till efter intilliggande avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus.

Serie 10 och 11

Serierna omfattar de västligaste och senast anlagda delarna av kyrkogården. Här finns ett stort antal ursprungliga gravvårdar. Dessa står glesare placerade, är enkla och ej så påkostade.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till efter intilliggande avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus.

Serie 12 och 13

Serierna omsluter urnområdena U 12 och U 13. De inre delarna av 12, närmast U 12, består av mindre gravvårdar. Serien får därmed en annan struktur i denna del då gravvårdarna är mindre, enklare och yngre. Gravvårdarna i dessa delar är av mindre kulturhistoriskt intresse.

Gravvårdarna i serierna för övrigt är blandade vad gäller ålder, utseende och storlek. Här finns flera värdefulla gravvårdar.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att värdefulla gravvårdar får finnas kvar.
- Vid tillkomst av nya gravvårdar ska de anpassas noga till efter intilliggande avseende former, materialval, dimensioner och seriernas strukturer.
- Omläggning av gräs kan ske till grus. Gäller ej området med mindre gravvårdar närmast U 12 där det aldrig har varit grus.

Serie U 12 och U 13

Serierna har en för övriga kyrkogården avvikande och enhetlig utformning som speglar sin tid. Urngravarna domineras av skifferplattorna som är fastsatta i en betongmur. De bildar kvadratiska mönster. Även runda ensamt stående formationer förekommer. Inom U 12 finns också liggande plattor som har en individuell utformning. Dessa är av mindre kulturhistoriskt intresse. I mitten av U 12 finns en stor ek. Det är omnämnt att planeringen av U 12 utgick från detta träd. Trädet har en symbolisk ställning som vårdträd för området.

För att bevara karaktären i serierna kvarteret är följande viktigt:

- Att seriernas indelning och struktur vad gäller gravplatser bevaras.
- Att de av skiffer utformade murarna och runda formationerna bevaras.
- Att bassängen med springvatten, konstverket Treenigheten samt bänkuppställningar och stenläggningar bevaras.
- Att de fristående gravvårdar som finns inom U 12 fortsättningsvis utformas som liggande små gravstenar då de har en underordnad utformning i jämförelse med de stående skifferplattorna.
- Gräs som marktäckning bevaras.
- Att eken bevaras. Om den dör skall en ny planteras.

Serie 14

Serien består av gravvårdar i nord/sydliga rader med baksidan mot varandra. Serien är omdanad i modern tid och har en yngre prägel. Den har ett för kyrkogårdar vanligt utseende. Gravvårdarna är yngre och relativt små. Gravvårdarna är av mindre kulturhistoriskt intresse och enbart ett fåtal anses som värdefulla. Markytan är gräsbevuxen.

Serien har bedömts som ett möjligt framtida utvecklingsområde.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Den genomförda inventeringen av gravvårdar har till syfte att bedöma vilka som är kulturhistoriskt värdefulla. Med gravvård avses all ovan jord anlagd gravanordning på varje enskild gravplats såsom t.ex. omgärdning, växtlighet, skulptur, sten, kors osv.

Urvalskriterier

Följande urvalskriterier har använts i arbetet med att peka ut kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar.

- Gravvårdar tillkomna före 1870
- Alla gravvårdar med järndetaljer
- Gravvårdar med speciell konstnärlig utformning
- Gravvårdar hotade inom snar framtid
- Gravvårdar med tidstypiska drag
- Gravvårdar av person- eller lokalhistoriskt intresse

Urvalet på Gamla kyrkogården har skett utifrån den enskilda kyrkogårdens speciella förutsättningar. Kyrkogårdar har olika karaktär och samma urvalskriterier kan inte användas på samma sätt för alla kyrkogårdar. Nedan följer en förklaring.

Gravvårdar med järndetaljer

På Gamla kyrkogården finns ett mycket högt antal gravvårdar med järndetaljer. Framförallt rör det sig om smidesstaket, men gjutjärnsvårdar såväl stående som liggande förekommer. På flera gravvårdar av stenmaterial finns järndetaljer så som urnor, kors, facklor etc.

Speciell konstnärlig utformning

Kriteriet speciell konstnärlig utformning inkluderar gravvårdar med högt hantverksmässigt utförande, konstnärlig utsmyckning och katalogstenar med en för kyrkogården ovanlig utformning. Detta kriterium är alltså inte alltid synonymt med en hög konstnärlig kvalitet och form.

Tidstypiska drag

I inventeringen har ett relativt stort antal stenar valts ut som tidstypiska. Syftet är att belysa variationen i stil från olika tidsperioder och även att visa att utformningen av en gravvård var beroende av vilka ekonomiska resurser som stod till buds.

Gravplatser av person- eller lokalhistoriskt intresse

Av de utvalda gravvårdarna är ett fåtal utvalda utifrån det person- och lokalhistoriska kriteriet. Positivt vore om en djupare forskning gjordes utifrån detta kriterium, av t.ex. hembygdsföreningen som har en god lokalkännedom. På vissa ställen i inventeringen finns frågetecken om ett person- eller lokalhistoriskt värde. Detta ska ses som ett tecken på att djupare efterforskning behövs innan värdet kan bekräftas.

Yrkestitlar på gravvårdarna ger mycket information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och går då samhället förändras och titlar som finns representerade på kyrkogården förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klasstillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Om gravvården för övrigt inte har ett sådant kulturhistoriskt värde att den bör bevaras i sin helhet bör uppgifterna enkelt dokumenteras i ett register om gravvården måste plockas bort.

Vegetation inom gravvården

Gravvården är vanligen försedd med vegetation. Såväl buskar, träd som blommor förekommer. Vanligast är dock säsongplantering. I många fall bidrar den

mer storskaliga vegetationen till att forma karaktären på en gravplats. Vegetationen kan därför ha betydelse för den kulturhistoriska bedömningen av en gravvård. Mycket vanligt är tujor, idegran, liguster mm. Dessa växter samt annan perennväxtlighet har tillkommit genom en gravrättsinnehavares försorg. På flera av de värdefulla gravvårdarna på Gamla kyrkogården är dessa växter av betydelse och tillsammans bidrar de till att forma hela karaktären på begravningsplatsen.

Gravplatserna var ursprungligen grusade men under 1960- och 1970-talen såddes gräs på gravplatserna. Denna förändring skedde samtidigt med att de grusade gångarna inom serierna gräslades.

För att bevara karaktären på värdefulla gravplatser är följande viktigt:

- Bevara större karaktärsväxter. Dessa kan dock bli allt för stora och rötterna kan tränga bort stensättningar mm. Om gravvården på detta sätt hotas bör de tas bort.
- Gravplatser som ursprungligen har varit grusade men som numera har gräs kan återgå till grus.

Övergripande målsättning vad gäller kulturhistoriskt värdefulla gravar

I karaktärsbeskrivningen för hela kyrkogården har påtalats det stora antalet äldre och påkostade gravvårdar. Detta inslag är påtagligt och viktigt att behålla för att bevara karaktären på Gamla kyrkogården. Denna målsättning skall också förenas med att kyrkogården kan fortsätta att användas och vara en aktiv begravningsplats då behovet av gravplatser alltid kommer att finnas. För att kunna förena dessa två målsättningar är det viktigt att arbeta för att gravplatser med värdefulla gravvårdar kan återanvändas med nya inskriptioner, kompletteras med nya utformningsmässigt anpassade stenar m.m. Vissa gravvårdar kan dock inte förändras då de är resta över lokalhistoriskt intressanta personer mm. För att förstå värdet av dessa är själva inskriptionen viktig.

Den relativt enhetliga bild som kyrkogården förmedlar av äldre påkostade gravvårdar är dock inte kyrkogårdens ursprungliga. Som tidigare har nämnts har enklare fattigmansgravar funnits inom delar av kyrkogården. Ett gravvårdsmaterial som där har varit vanligt var trä. Trämateriel har dock inte förekommit bland de mer påkostade gravarna. Gravvårdar av trä bör därför undvikas här.

Det kulturhistoriskt värdefulla området – serierna 3–5 och delar av 6 och 7

På begravningsplatsen finns några serier som är speciellt värdefulla. De har sammantaget ett mycket högt antal kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och många är bevarade grusgravar. Serierna omgärdar Elfbrinkska, Enneska, Bångska och Garbergska gravkoren.

Dessa serier är av stor betydelse för kyrkogårdens karaktär. Av den anledningen är det viktigt att de fortsättningsvis förvaltas enligt angivna råd under rubriken *Bevarandevärda strukturer*. Eftersom ett så stort antal gravvårdar är värdefulla anses det viktigt att förvaltningen arbetar för att dessa får finnas kvar. En mindre del av gravarna uppfyller inte urvalskriterierna och kan i framtiden ersättas av nya gravvårdar.

Det är mycket viktigt att tillkommande gravvårdar anpassas till dessa serier. Nyttillkomna vårdar ska vara av samma karaktär som de omkringliggande. Generellt är gravvårdarna större och av sten eller järn. Trämateriel förekommer inte i dessa i serier. Såväl stående som liggande vårdar förekommer. De har traditionella former, oftast högsmala. Bas och sockel kan förekomma och upptill kan de avslutas i olika former såsom rund, sadel eller valmad. Vanliga stenkulörer är svart och grått.

Redovisning av inventerade gravvårdar

Inventeringen redovisar vilka gravvårdar som valts ut samt varför och hur dessa bör behandlas i framtiden. Möjligheterna för kyrkogårdsförvaltningen att följa skyddsföreskrifterna träder ikraft då en gravrätt med befintlig gravvård upphör och överlämnas till förvaltningen. Så länge en gravrättsinnehavare innehar gravrätten har denne ansvar för gravvården med gravanordningar. Förhoppningen är att gravrättsinnehavare till kulturhistoriska värdefulla gravvårdar skall ta del av denna information, vilket kan bidra till en varsam och insiktsfull förvaltning.

De gravvårdar som bedömts ha ett högt kulturhistoriskt värde har inventerats och dokumenterats i två varianter. Den ena i form av en totalinventering med bild och utförlig textinformation i en mall. Den andra med kortfattad text i en lista. Båda typerna redovisas under rubriken "Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar". Graden av kulturhistoriskt värde är ej kopplat till typ av inventering och dokumentation.

En tredje variant har använts för att skilja ut gravvårdar som kan ersättas. I serie 3–5 samt delar av 6 och 7 finns så många kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar att det stora antalet inte har kunnat inventerats inom ramen för denna rapport. Här har inventeringen i stället gjorts bakvänt – de gravar som ej har högt kulturhistoriskt värde och därför kan ersättas har sammanställts i en lista med rubriken "Gravvårdar som kan ersättas". Länsmuseets önskemål är att serie 3–5 samt delar av 6 och 7 inventeras mer detaljerat vid ett annat tillfälle.

Skyddsföreskrifter

För de utvalda gravvårdarna har rekommenderats två olika föreskrifter för fortsatt hantering. Med gravvård avses ovan jord anlagd gravanordning på varje enskild gravplats såsom t.ex. omgärdning, växtlighet, skulptur, sten, kors osv. Ett bevarande av växtligheten vid en gravvård måste dock bedömas från fall till fall. Ett levande material kan t.ex. växa sig stor så att gravvården i övrigt hotas.

Bevara gravvården med befintliga inskriptioner

Den befintliga gravvården har bedömts vara värdefull med sin inskription. Det innebär naturligtvis att gravvården kan tillföras nya inskriptioner i samband med att gravrättsinnehavarna vill gravsätta avlidna. I de situationer då befintlig gravvård inte får plats med fler inskriptioner kan en ny kompletterande sten, t.ex. liggande platta, kompletteras gravvården.

Om graven övergår till kyrkoförvaltningen ansvarar förvaltningen för bevarandet av gravvården. Gravvården kan överlämnas till ny gravrättsinnehavare under förutsättning att gravvården med inskription bevaras. En kompletterande sten, t.ex. liggande, kan även då tillföras graven. I undantagsfall kan stående gravvårdar vändas så att baksidan kan bli en ny framsida. Detta måste dock bedömas från fall till fall. Hur den nya framsidan ytmässigt skall behandlas måste bedömas med omsorg och omdöme.

Bevara gravvården

Den befintliga gravvården har bedömts vara värdefull. Befintliga inskriptioner kan tas bort och nya kan tillföras där så är tekniskt möjligt. Gravvården skall ytmässigt behandlas lika som tidigare.

I de situationer då befintlig gravvård inte har plats för fler inskriptioner kan en ny sten, t.ex. liggande platta, komplettera gravvården.

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 1

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 1
Gravn: 13
Tillkomstår:
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Enkelt utformad gravvård med gjutjärnsurna på stenpodie.
Inskription: J D P (på urnans bas), Ali Collbergs familjegrav (på stenpodiet)
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 1
Gravn: 24
Tillkomstår: B. 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Jugendstil. Stående sten med dekorativ och genombruten utsmyckning. Stenram. Gräs. Plantering framför gravsten.
Inskription: Sjökaptenen K.J. Erhlands familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 1
Gravn: 48
Tillkomstår: M. 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Liggande sten som omges av 4 stenurnor. Plantering.
Inskription: Disponenten Emil Lundgren m. maka. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 1
Gravn: 73, 78
Tillkomstår: 1930
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Klassicistisk karaktär. Gravvård med stenram och järnstaket. Gräsyta med planteringar. Stenstaty i form av knäböjande ängel.
Inskription: Sven Herman Åhström. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 1
Gravnr: 86
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk. Lokalhistoriskt intresse. Konditorsläkt i Gävle.
Karaktäristik: Profilerad svartpolerad stenram fylld med grus. Plantering
Inskription: Fam Sjöbergs familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 1
Gravnr: 159
Tillkomstår: S 1800/b 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Högre sten med bas och polerad valmad topp. Stenram.
Inskription: Maskinisten Joh. Wikströms Familjegrav. Kyrkan vårdar grafen.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 1
Gravnr: 163
Tillkomstår: S 1800/b 1900-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Gravvård med stenram, stenstolpar och järnstaket. Grusgrav utan plantering. Hög, stående sten med liten liggande sten framför.
Inskription: Major Gustaf Nyström familjegrav. (stående sten). Oläslig text på liggande sten.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 1
Gravnr: 164
Tillkomstår: B.1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Stående sten omgiven av hög stenkant. Stenram med hörnstensmarkerad ingång och stenplatta. Gräs. Plantering.
Inskription: Vilorum för familjerna C.A. Modee och O. Thörnberg.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 1
Gravnr: 167
Tillkomstår: B.1900-talet
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Gravvård med stenram och järnstaket. Gräsklädd yta med plantering. Hög, stående sten med utsnirlad ornamentik.
Inskription: Carl Johan Wallmans familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 1

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrift
1.	1	1	Tidstypisk	Bevara gravvården
2.	1	4	Tidstypisk	Bevara gravvården
3.	1	8	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription.
4.	1	10	Tidstypisk	Bevara gravvården
5.	1	11	Gravvård med järndetalj, urna	Bevara gravvården
6.	1	15	Gravvård med järndetalj, gjutjärnshäll Lokalhistoriskt intresse. Fam Höjer.	Bevara gravvården med bef. inskription
7.	1	19	Tidstypisk	Bevara gravvården
8.	1	26	Tidstypisk	Bevara gravvården
9.	1	28	Tidstypisk	Bevara gravvården
10.	1	36	Lokalhistoriskt intresse? Staaf	
11.	1	41	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription
12.	1	59	Tidstypisk	Bevara gravvården
13.	1	61	Gravvård med järndetalj, staket Lokalhistoriskt intresse? Disponenten von Vickens familjegrav	
14.	1	64	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
15.	1	65	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription
16.	1	67	Gravvård med järndetalj, kätting. Konstnärlig utformning	Bevara gravvården med bef. inskription
17.	1	79	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
18.	1	81	Gravvård med järndetalj, staket. Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
19.	1	83	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
20.	1	86	Konstnärlig utformning. Hotad.	Bevara gravvården med bef. inskription
21.	1	109	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription
22.	1	110	Tidstypisk	Bevara gravvården
23.	1	117	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården med bef. inskription
24.	1	119	Tidstypisk	Bevara gravvården
25.	1	127	Konstnärlig utformning. Hotad.	Bevara gravvården
26.	1	132/133	Tidstypisk	Bevara gravvården
27.		136	Lokalhistoriskt intresse. Stads.ing. Sjöberg.	Bevara gravvården med bef. inskription
28.	1	166	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
29.	1	169	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
30.	1	170	Gravvård med järndetalj, kätting. Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
31.	1	179	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
32.	1	191	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
33.	1	192	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
34.	1	196	Lokalhistoriskt intresse. Ebba Fick.	Bevara gravvården med bef. inskription
35.	1	198	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
36.	1	201	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
37.	1	209	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
38.	1	210	Lokalhistoriskt intresse Överläkare Bergström	Bevara gravvården med bef. inskription

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 2

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 2

Gravnr: 13

Tillkomstår: M 1800-tal (v) M 1900-tal (h)

Urvalskriterium: Ålder

Karaktäristik: Två liggande stenar. Enkelt utformade.

Inskription: (v) Nils Svedlund m. maka. Detaljerade uppgifter. (h)

Familjegrav Gustav Svedlund m maka. Detaljerade uppgifter. Gräs.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2

Gravnr: 22

Tillkomstår: B 1900

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Hög sten med bas och valmad avslutning. Stenram med hörnstenar och markerad ingång. Gräs.

Inskription: Sjökapten Å. Åhrman. A. Jönsson. Familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2

Gravnr: 38

Tillkomstår: 1870-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, ålder.

Karaktäristik: Stående sten. Ålderdomlig relief. Liggande fyrkantig sten. Oläslig inskription.

Inskription: C F D Åhlenius. 1844-1877. Gefle Arbetarförening reste stenen.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2

Gravnr: 42

Tillkomstår: M 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Stor liggande sten omgiven av gräs och stenram.

Inskription: Lasarettsoverläkare Fritz Arring. Familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2

Gravnr: 75/76

Tillkomstår: M 1900-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, lokalthistoriskt intresse.

Bobergs Fajans.

Karaktäristik: Stående långsmal sten. Profilerad stenkant runt graven. Stenlagda trappsteg och gång till graven

Inskription: Fabrikören Aug. Bobergs familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2
Gravnr: 96
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stor liggande sten som avslutas på varje sida med markerade pelare. Stenram. Markerad ingång med trappstenar. Innanför stenramen 3 enkelt utformade liggande stenar. Gräs och plantering
Inskription: Fritz Sandberg familjegrav detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 2
Gravnr: 100
Tillkomstår: 1963
Urvalskriterium: Järndetaljer, lokalhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Stående hög sten omgärdad av stenram med järnstaket. Stenlagda trappsteg till grinden. Gräsyta.
Inskription: Författaren P.J. Asplunds familjegrav. Sven Burge 1896-1963. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2
Gravnr: 105
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Fyrkantig stenram, ca 30 cm hög.
Inskription: Arkitekt Carl Ericsson. 14/6-1872—3/9 1929.
Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 2
Gravnr: 107
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stående hög sten omgärdad av profilerad stenram. Gräs och plantering.
Inskription: Förtroendemannen. Aug. Svensson 25/4 1877—22/7 1929. Svenska verkstadsindustriarbetarförbundet.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 2

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	2	3	Tidstypisk	å evara gravvården
2.	2	5	Tidstypisk	å evara gravvården
3.	2	6	Gravvård med järndetalj, staket	åevara gravvården
4.	2	7	Tidstypisk	å evara gravvården
5.	2	10/11	Tidstypisk	å evara gravvården
6.	2	12	Gravvård med järndetalj, staket	åevara gravvården
7.	2	33/34	Gravvård med järndetalj, staket	åevara gravvården
8.	2	40	Tidstypisk	å evara gravvården
9.	2	45	Tidstypisk	å evara gravvården med bef. inskription.
10.	2	48	Lokalhistoriskt intresse Makarna Elfström	åevara gravvården med bef. inskription.
11.	2	51	Tidstypisk	å evara gravvården med bef. inskription.
12.	2	54	Järndetaljer, järnkors och metallplattor, konstnärlig utformning	åevara gravvården med bef. inskription.
13.	2	56	Tidstypisk	å evara gravvården med bef. inskription.
14.	2	99	Lokalhistoriskt intresse. Predikanten E G Andersson.	åevara gravvården med bef. inskription.

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE U3 OCH 3

Gravvårdar som kan ersättas

Nr	Serie	Gravvård
1.	G	
2	G	2
	G	
4	G	4
	G	
6	G	6
	G	
8	G	8
	G	
	G	
	G	
2		
4		
6		/ 6
		2
8		26
		28 A
2		
2		

	3	3
3	3	3
2	3	B
25	3	1
2	3	78
27	3	8
28	3	85
2	3	
3	3	7
31	3	11
32	3	12
33	3	12 B
3	3	127 B
35	3	1 3
3	3	155
37	3	1
38	3	1 5
3	3	17
	3	182
1	3	1 2
2	3	2 7
3	3	213
	3	22 /227
5	3	22
	3	238
7	3	255
8	3	25
	3	2
5	3	2
51	3	27
52	3	27
53	3	273
5	3	27
55	3	277
5	3	282
57	3	2 7
58	3	311
5	3	313
	3	325
1	3	328
2	3	33

GAMLA KYRKOGÅRDEN I GÄVLE, SERIE 4

Grawårdar som kan ersättas

Nr	Serie	Grawård
3		11
		13

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 5

Gravårdar som kan ersättas

Nr	Serie	Gravård
		6
2		
4	5	2
5	5	21
6	5	22
	5	2
	5	
9	5	54
1	5	62
11	5	6
12	5	69
1	5	
14	5	
15	5	1 1
16	5	126
1	5	1 1
1	5	144
19	5	1
2	5	1 2
21	5	1 5
22	5	1 6
2	5	1 6
24	5	1 5
25	5	1
26	5	1 9
2	5	19
2	5	19
29	5	2 5
	5	2 6
1	5	2
2	5	2 9
	5	215
4	5	222
5	5	22
6	5	244
	5	24
	5	249
9	5	255
4	5	265
41	5	266
42	5	2
4	5	2
44	5	2 1
45	5	2 4
46	5	2 9
4	5	292
4	5	29
49	5	4
5	5	6
51	5	
52	5	1
5	5	14

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 6

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar

Serie: 6
Gravn: 1
Tillkomstår: S 1800-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer, konstnärlig utformning
Karaktäristik: Järnkors på stenpodium. Korset utsmyckat med ängel med svärd, timglas och sol. Inskription på stenen.
Inskription: C. Aug. Hedmans familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 6
Gravn: 20
Tillkomstår: S 1800-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Gravvård omgärdad av stenram och järnstaket. Hög, stående sten med plantering framför.
Inskription: Oläslig
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 6
Gravn: 27
Tillkomstår: Okänt
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Rektangulär gjutjärnsplatta direkt i gräsbeklädd mark.
Inskription: Gustaf Wikman
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 41
Tillkomstår: Okänt
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Tre stenblock lutade mot varandra.
Inskription: Initialer inhuggna i varje stenblock: J.L., R.K., samt W.S.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 61
Tillkomstår: B 1900-talet
Urvalskriterium: Järndetalj, tidstypisk
Karaktäristik: Gravvård omgärdad av stenram och järnstaket med tydlig jugendstil. Vården saknar gravsten.
Inskription:
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 6

Gravn: 177

Tillkomstår: S 1800-talet

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av stenram och järnstaket. Hög, stående, polerad sten omgiven av planteringar.

Inskription: C. Nobelius familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 6

Gravn: 205

Tillkomstår: 1910-tal

Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse

Karaktäristik: Stående hög sten. Grovhuggen.

Inskription: Söndagsskolemissionären N. P. Tunell. 8/7 1845–28/3 1917. Gestriklands söndagsskoleförening reste vården.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6

Gravn: 261, 272, 273, 274

Tillkomstår: S 1800-tal

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Gravvård omgärdad av stenram och järnstaket. Hög sten föreställande avbruten pelare på podie.

Inskription: ”Tryggare kan ingen vara än Guds lilla barnaskara... Psalm:513”

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6

Gravn: 270

Tillkomstår: B 1900-talet

Urvalskriterium: Järndetaljer, konstnärlig utformning

Karaktäristik: Låg, stående sten med metallplatta i relief föreställande skeppsbrutna. Text på stensockeln.

Inskription: Familjen E. Lindholms vilorum.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6

Gravn: 311

Tillkomstår: 1901

Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse. Lärarinnegraven

Karaktäristik: Obelisk med bas.

Inskription: 12 kvinnonamn.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 337
Tillkomstår: 1950-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Enkel stram stående sten med rundad kant.
Liggande rektangulär sten. Gräs, plantering.
Inskription: Familjegrav för typograferna Frans och Georg Bogren.
Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara den stående gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 371
Tillkomstår: B 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Svart polerad rest sten med bas. Valmad avslutning.
Stenkant med öppning. Öppning och hörn försedda med runda stenklott. Gräs.
Inskription: A P Engbergs familjegrav. Kyrkan vårdar gravnen.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 6
Gravn: 413
Tillkomstår: 1910-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Hög grovhuggen sten. Uthuggen blomsterslinga i kanten. Gräs
Inskription: Trafikchefen Oscar Jacobssons familjegrav. Detaljerade uppgifter. R.W.O = Riddare av Wasaorden.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 425
Tillkomstår: 1900
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Hög sten med grovhuggen yta. Infällda och finhuggna texttytor. Plantering.
Inskription: Boktryckarmästaren Emrik Lundin 1847-1903.
Gefle arbetareförening reste vården.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 448
Tillkomstår: 1910
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Hög sten med grovhuggen yta.
Inskription: Olov Danielsson 14/1 1855 – 9/2 1910. Föregångsman och organisatör av sågverksarbetarnas fackliga organisation.
Sågverksarbetarna reste vården
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 450
Tillkomstår: S 1800-talet
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Gravvård omgärdad av stenram och järnstaket.
 Metallplatta med text integrerad i staketet. Plantering i mitten av gräsytan. Vården saknar gravsten.
Inskription: Fabrikör J.E. Anderssons familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 458
Tillkomstår: 1930-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stående hög sten. Liggande fyrkantig sten.
Inskription: Rektor Axel Edlund 1855 – 1933. Tacksamma elever reste vården 1938.
Skyddsföreskrift: Bevara stående gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 478/ 481
Tillkomstår: S 1800-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utsmyckning, lokalhistoriskt intresse.
 Gevalias grundare.
Karaktäristik: Skulptur i form av lutande man mot en sten. Står på en rund gräsyta som är kantsatt av sten. Konstnär J. Runer
Inskription: Vict. Th. Engwall. Familjegrav. Ca 30 personnamn finns på gravstenen.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 6
Gravn: 489
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Kräkla. Plantering framför.
Inskription: Jordens oro viker för den frid som varar. Fabrikör Tobiesson. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 6

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	6	38, 39	a d med j ndr detalj, staket	Bevara gravvården
2.	6	59	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
3.	6	89	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
4.		149	Lokalhistoriskt intresse. Sjökapten	Bevara gravvården med bef. inskription.
5.	6	150	Gravvård med järndetalj, staket, lokalhistoriskt intresse, Skeppsbyggarmästaren	Bevara gravvården med bef. inskription.
6.	6	160	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården med bef. inskription.

7.	6	227	Lokalhistoriskt intresse, Kyrkoherde.	Bevara gravvården med bef. inskription.
8.	6	241	Konstnärlig utformning lokalhistoriskt intresse, skeppsmäklaren	Bevara gravvården med bef. inskription.
9.	6	255/280	Gravvård med järndetalj, staket, lokalhistoriskt intresse? August och Hilma Pousette	
10.	6	258	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården med bef. inskription.
11.	6	269	Tidstypisk	Bevara gravvården
12.	6	302	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
13.	6	303	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
14.	6	317	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
15.	6	323	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
16.	6	333/334	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
17.	6	344	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
18.	6	353	Tidstypisk	Bevara gravvården
19.	6	390	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
20.	6	391	Lokalhistoriskt intresse. v. Konsul Robert Carrick	Bevara gravvården med bef. inskription.
21.	6	432	Lokalhistoriskt intresse.	Bevara gravvården med bef. inskription.
22.	6	457	Gravvård med järndetalj, metallplatta	

Gravårdar som kan ersättas, serie 6

Nr	Serie	Gravvård
1.	6	8
2.	6	9
3.	6	11
4.	6	13
5.	6	29
6.	6	35
7.	6	47
8.	6	48
9.	6	102
10.	6	115
11.	6	131
12.	6	132
13.	6	135
14.	6	139
15.	6	140
16.	6	142
17.	6	143

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 7

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 7

Gravn: 18/20

Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, tidstypisk

Karaktäristik: Stående tredelad sten. Den mittersta högst. Stenram med markerad ingång i form av trappsteg. Gräs. Plantering.

Inskription: Bandirektören. J. A. Undeén, Familjegrav. Detaljerade uppgifter. Gräs. Plantering.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7

Gravn: 23

Tillkomstår: M 1900-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning

Karaktäristik: Enkel svart, blankpolerad sten med relief av ett ansikte. Gräs. Plantering

Inskription: Axel Bruce. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7

Gravn: 38

Tillkomstår: 1895

Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse

Karaktäristik: Hög stående sten

Inskription: Viktor F. Lennstrand. 1861-1895. Banbrytare bland Sveriges folk för den fria tanken.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7

Gravn: 68

Tillkomstår: 1930

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Stående sten med profilerad avrundning upptill. Stenram med markerad ingång. Gräs.

Inskription: J.A. Hartzells. Familjegrav. 1930.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7

Gravn: 69

Tillkomstår: 1930-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Svart stående sten med bas och profilerad kant. Gräs.

Inskription: Johan Eriksson. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravnr: 73
Tillkomstår: S 1800 /B 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Hög stående sten. Grovhyggen med finhuggen svartpolerad textyta i form av en sköld. Kors. Gräs. Plantering
Inskription: Fabrikör O. Larssons familjegrav. Detaljerade uppgifter
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravnr: 81
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Liggande tresidig sten. Svartpolerad med mittdelen av grovhuggen sten med figur. Gräs. Plantering.
Inskription: Familjerna Anander och Hillgren. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7
Gravnr: 105
Tillkomstår: 1994
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Gravvård med kors av glas i järnram på stenpodie. Modernt uttryck med glas som otraditionellt material.
Inskription: Direktören Hans Lange detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7
Gravnr: 108
Tillkomstår: B 1900-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer.
Karaktäristik: Gjutjärnsurna på stenpodie.
Inskription: Olof Lidmark. Eric Linander familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravnr: 115
Tillkomstår: S 1800-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Avhuggen pelare på bas. Stenkant. Gräs.
Inskription: H.hv. C.E. Philipsson. F. 6/9 1833—13/2 1882.
Vänner reste vården.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7

Gravnr: 116

Tillkomstår: 1884

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Gravvård med stenram och järnstaket. Gräsyta med plantering. En stående, hög sten och tre mindre liggande, samtliga i svart polerad sten. Sammanhållen karaktär.

Inskription: Emil Lindgrens familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7

Gravnr: 121

Tillkomstår: Stenen från 1989, urnan ev. äldre

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Gjutjärnsurna med plantering i på stenpodium.

Liggande sten framför.

Inskription: Göte Lindmark. Detaljerade uppgifter

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 7

Gravnr: 124

Tillkomstår: S 1800-tal

Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.

Karaktäristik: Stenram fylld av gräsplantering. Stående gjutjärnsvård i utpräglad nygotisk stil.

Inskription: Södermans familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7

Gravnr: 125

Tillkomstår: S 1800-tal

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Stenram med gjutjärnsstaket. Gräsyta. Graven saknar gravvård. Liten platta på grinden med inskription.

Inskription: A. M. H.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 7

Gravnr: 128

Tillkomstår: S 1800/ B 1900

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Stenram med järnstaket. Gräsyta. Liggande, lutande sten.

Inskription: Frans Berndtsons familjegrav. Kyrkan vårdar grafven.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7

Gravnr: 132

Tillkomstår: B 1900

Urvalskriterium: Järndetaljer

Karaktäristik: Stenram med järnstaket i stiliserad jugendstil.

Gräsyta. Graven saknar gravvård.

Inskription:

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravn: 135
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk. Lokalhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Stående grovhuggen sten. Gräs. Plantering.
Inskription: Läroverksadjunkt. Fil. Lic. A.L. Helander. 1860-1920.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7
Gravn: 142
Tillkomstår: S 1800-talet
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Stenram med järnstaket dekorerat med urnor och kors. Gräsyta. Hög, stående sten
Inskription: J.O. Rosenbergs familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 7
Gravn: 143
Tillkomstår: S 1800-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Gjutjärnskors med utsmyckning kring korsets centrum.
Inskription: O. Bergsten
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 7
Gravn: 171/174
Tillkomstår: S 1800/ B 1900-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Lokalhistoriskt intressant. Sveriges först kremerade person vilar i denna grav. Disponent E. L. Kjellerstedt 1887, Gamla krematoriet, Stockholm Norra.
Karaktäristik: Stenram och järnstaket. Grusgrav. Urna på hög pelare omgärdas av fyra högvuxna barrträd.
Inskription: Nils Jak. Kjellerstedts familjegrav. (Pelarens bas)
Oläslig inskription på urnans platta.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription

Serie: 7
Gravn: 187/188
Tillkomstår: 1880-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intressant.
Karaktäristik: Liggande grovhuggen sten. Avrundad upptill.
Avskärmande häck som följer stenens rundning. Markerande ingång med stenplatta och hörnstenar. Gräs
Inskription: Stadsarkitekt. E.A. Hedins familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 7
Gravn: 190
Tillkomstår: 1892
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Stenram med järnstaket dekorerat med stjärnor.
Liggande, lutande sten där sidorna är huggna för att efterlikna murad konstruktion.
Inskription: Oläslig text
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravn: 274
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Kvinnoskulptur på stensockel. Gräs. Plantering.
Inskription: Vilorum för Judit och Viktor Lundgren
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 7
Gravn: 388
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk. Lokalhistoriskt intressant
Karaktäristik: Mindre stående sten. Blankpolerad svart med grå ram. Gräs. Plantering.
Inskription: Järnsvarvare Gustaf Persson med maka. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 7

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrift
1.	7	16	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
2.	7	17/19	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
3.	7	27	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
4.	7	35	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
5.	7	37	Lokalhistoriskt intresse? C. Joh. Lennstrand.	
6.	7	42	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
7.	7	56	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
8.	7	61	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
9.	7	64	Gravvård med järndetalj, urna	Bevara gravvården
10.	7	66	Gravvård med järndetalj, urna	Bevara gravvården
11.	7	95	Lokalhistoriskt intressant. Titel. Pastor CA Stenholm 1845-1884.	Bevara gravvården med bef. inskription.
12.	7	99	Konstnärlig utsmyckning	
13.	7	104	Lokalhistoriskt intresse, Sjökapten F.E Holmgren 1826-1885.	Bevara gravvården med bef. inskription.
14.	7	129/131	Lokalhistoriskt intresse? Tidstypisk. Frans Sydow, Med. Dokt. Chir Mag	
15.	7	136	Lokalhistoriskt intressant. Fam. de Jounge	Bevara gravvården med bef. inskription.
16.	7	159	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
17.	7	180	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården med bef. inskription.
18.	7	197	Gravvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården med bef. inskription.
19.	7	198	Gravvård med järndetalj, kätting	
20.	7	263	Lokalhistoriskt intressant. Hamnlots Söderblom.	Bevara gravvården med bef. inskription.
21.	7	324	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
22.	7	334	Gravvård med järndetalj, metallplatta	Bevara gravvården

Gravvårdar som kan ersättas, serie 7

Nr	Serie	Gravvård
1.	7	151/152
2.	7	157
3.	7	159
4.	7	165
5.	7	175
6.	7	176
7.	7	178
8.	7	179
9.	7	181
10.	7	183
11.	7	191
12.	7	193
13.	7	201
14.	7	203
15.	7	204
16.	7	206

GAMLA KYRKOGRÅDEN I GÄVLE, SERIE 8

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 8

Gravnr: 129/130

Tillkomstår:

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning. Järndetaljer.

Karaktäristik: Blankpolerad stående sten. Nisch för gravurna i metall. Gräs.

Inskription: Otydlig inskription i urnan.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 8

Gravnr: 287

Tillkomstår: 1930-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, lokalhistoriskt intressant.

Karaktäristik: Stående sten med avrundad avslutning. Blankpolerad svart yta för text. Liggande sten.

Inskription: Församlingssystem Anna Nordlund. 20/8 1871 – 12/3 1935. S:t Matheusförsamlingen reste vården. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 8

Gravnr: 336

Tillkomstår: S 1900-tal

Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.

Karaktäristik: Modernt utformat kors på stenpodie.

Inskription: Lindhs familjegrav

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 8

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	8	48	ravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
2.	8	134/135	o ravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
3.	8	162/163	o ravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
4.	8	279/280	o ravvård med järndetalj, urna	Bevara gravvården
5.	8	309/310	o ravvård med järndetalj, metallplatta	Bevara gravvården

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 9

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 9

Gravn: 13/14

Tillkomstår:

Urvalskriterium: Konstnärlig utsmyckning.

Karaktäristik: Stående sten, grovhuggen, med intilliggande skulptur av kvinna med barn i famnen.

Inskription: K.F Karlströms familjegrav.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 10

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 10
Gravn: 16
Tillkomstår: 1930-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående sten med gavelparti som bärs upp av kolonner. Liggande slät sten. Gräsmatta. Plantering.
Inskription: P.O. Englund's familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 10
Gravn: 23
Tillkomstår: 1950-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Tresidig liten sten. Gräs. Plantering.
Inskription: Anna och Lars A Wibäck. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 10
Gravn: 44
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Liten stående sten. Delvis blankpolerad.
Inskription: Karl Lundbergs Familjegrav. Hemlingby.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 52
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik:
Inskription: Kapten Johan Berglund 22/2 1877 – 1/1 1929. Älskad make och far.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 70
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående sten med profilerat överstycke som bärs upp av kolonner. Gräs och plantering som är kantgårdad av sten.
Inskription: Folkskolelärarinnan Gerda Bergfors familjegrav. Hebr
br: I:7
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 102
Tillkomstår: 1910-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Hög smal sten med bladformad utsmyckning som avslutning. Stenram med hörnstenar och markerad ingång.
Inskription: Fabrikör Johan Lindbloms familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 10
Gravn: 113
Tillkomstår: 1950-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intressant
Karaktäristik: Stående grovhuggen sten. Avrundad avslutning.
Inskription: Rektor Fil DR Josef Falk. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 124 B
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk.
Karaktäristik: Långsmalt liggande sten. Svartpolerad med grå texttytor. Tredelad textyta. Gräs. Plantering.
Inskription: Albert Westin. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 10
Gravn: 155
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Järmdetaljer
Karaktäristik: Stenram med stenstolpar, kätting mellan. Hög, stående, grovhuggen sten med plantering framför.
Inskription: Landssekreterare Oscar Lehmans familjegrav
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 157
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning
Karaktäristik: Liggande blankpolerad sten. Texttytor är matta. Huggen relief av timmerflottning. Gräs. Plantering.
Inskription: Familjegrav för KE Törnquist och Ingenjör F.G. H. Lindström. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 160
Tillkomstår: M 1900-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stående sten. Svart polerad liggande mindre sten. Stenkant med markerad ingång. Gräs. Plantering.
Inskription: Byggmästare Anders Wallner familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 175
Tillkomstår: 1918
Urvalskriterium: Järndetaljer, lokalhistoriskt intresse?
Karaktäristik: Stenram med järnstaket i jugendstil. Hög, stående, grovhuggen sten med plantering framför.
Inskription: Ernst Unge 1861 – 1918
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 179
Tillkomstår: 1916
Urvalskriterium: Tidstypisk.
Karaktäristik: Liten liggande sten.
Inskription: H.V. A. Israelsson. 11/3 – 7/12 1916.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 188
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Liten stående sten. Gräs. Plantering.
Inskription: Westlunds familjegrav. Mor och far med barn. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 10
Gravn: 192/193
Tillkomstår: 1919
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning. Lokalhistoriskt intresse?
Karaktäristik: Stenram fylld med gräsyta. Kopparstaty i form av knäböjande kvinna på stenpodie. Två formklippta enar flankerar gravvården. Plantering framför.
Inskription: Mette och Theodor Krokströms familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 10

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	10	13	L kalhistoriskt intresse. Skeppstimmerman Nils Fredrik Johanssons familjegrav	Bevara gravvården med bef. inskription.
2.	10	35	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription.
3.	10	48	Tidstypisk	Bevara gravvården
4.	10	68	Gravvård med järndetalj, urna	Bevara gravvården
5.	10	75	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården
6.	10	80	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription.
7.	10	99	Tidstypisk, lokalhistoriskt intresse, Läroverksadjunkt, Fil Dr C. Öhlander	Bevara gravvården med bef. inskription.
8.	10	112	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
9.	10	128	Tidstypisk, konstnärlig utformning	Bevara gravvården med bef. inskription.
10.	10	136	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
11.	10	167	Tidstypisk, lokalhistoriskt intresse, Sjöingenjör	Bevara gravvården med bef. inskription.
12.	10	190	Tidstypisk, lokalhistoriskt intresse, Fyrvaktmästare A. Ströms	Bevara gravvården med bef. inskription.
13.		214	Lokalhistoriskt intresse. Fyrmästare Gösta Hörlin.	Bevara gravvården med bef. inskription.
14.		240	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
15.		253	Tidstypisk	Bevara gravvården

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 11

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: 11

Gravnr: 3

Tillkomstår: M 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk. Järndetaljer. Konstnärlig utformning.

Karaktäristik: Stående polerad sten med gavelöverstycke som avslutas med oljelampa, vars låga är av metall. Kantsten med markerad ingång. Stenplattor som leder fram till gravstenen. Gräs. Plantering.

Inskription: E W Högbergs familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 11

Gravnr: 20

Tillkomstår: B 1900-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, lokalhistoriskt intresse.

Karaktäristik: Stående sten med gavelformad avslutning. Ligger numera på gräset.

Inskription: Klamparen O. Lundqvist och Tunnbindaren C. P. Carlssons Familjegrav.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 11

Gravnr: 85

Tillkomstår: B 1900-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utsmyckning

Karaktäristik: Lutande sten med uthuggna rosor. Sten ram med markerade hörnstenar. Hörnstenarna huggna mönster. Markerad ingång med hörnstenar som avslutas med runda klot. Gräs. Plantering.

Inskription: Hammars familjegrav.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 11

Gravnr: 130

Tillkomstår: 1910-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Stående grå och svartpolerad sten med rundad avslutning. Gräs. Plantering.

Inskription: Franz Johansons familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 11
Gravn: 136
Tillkomstår: 1916
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intressant
Karaktäristik: Stående sten med rundad avslutning. Stenram med hörnstenar och stenar som markerar ingången. Gräs. Ölandstok.
Inskription: To the memory of Hugh Wallace, chief engineer of S/S "Black Head". Born Armagh Ireland 1884. Died Gefle Sweden 1916. Erected by the masters, officers and engineers of the "Head Line", Belfast.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 11
Gravn: 97
Tillkomstår: B 1900-tal
Urvalskriterium: Hotad. Lokalhistoriskt intressant.
Karaktäristik: Stående sten med dekorativt utformad avslutning. Plantering. Gräs
Inskription: Kriminalkonstapel Lindholms familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 11
Gravn: 201
Tillkomstår: M 1900-tal.
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående sten med avrundat överstycke som på sidorna bärs upp av pelare. Gräs. Plantering.
Inskription: J. A. Wikström.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 11
Gravn: 248
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intressant.
Karaktäristik: Stående blankpolerad sten med stenram. Markerad ingång. Liggande mindre sten. Gräs. Plantering
Inskription: Sjökapten O.F. Sköldebrand. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 11

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	11	27	Tidstypisk, lokalhistoriskt intresse, Lokomotivförare Emil Mattsson	Bevara gravvården med bef. inskription.
2.	11	40	Konstnärlig utformning. Hotad	Bevara gravvården
3.	11	47	Konstnärlig utformning.	Bevara gravvården
4.	11	57	Lokalhistoriskt intresse. Tullförvaltare E M Johansson	Bevara gravvården med bef. inskription.
5.	11	77	Tidstypisk	Bevara gravvården med bef. inskription.
6.	11	79	Lokalhistoriskt intresse, Mälteriegaren LG Lindholm	Bevara gravvården med bef. inskription.
7.	11	82	Lokalhistoriskt intresse. Källarmästare C A Persson	Bevara gravvården med bef. inskription.
8.	11	122	Lokalhistoriskt intresse? Lokförare A. Söderlund	Bevara gravvården med bef. inskription.
9.	11	145	Lokalhistoriskt intresse. Cirkusdirektör Josef Möller La Belle Ingeborg	Bevara gravvården med bef. inskription.
10.	11	149	Lokalhistoriskt intresse, tidstypisk, Byggmästare Olof Pettersson	Bevara gravvården med bef. inskription.
11.	11	158	Lokalhistoriskt intresse? Sjökapten Gustaf Löfs	Bevara gravvården med bef. inskription.
12.	11	164	Lokalhistoriskt intresse, tidstypisk, Cirkusdirektör Knut Lindberg	Bevara gravvården med bef. inskription.
13.	11	206	Tidstypisk. Lokalhistoriskt intresse. Lokförare O Hillblom	Bevara gravvården med bef. inskription.
14.	11	212	Lokalhistoriskt intresse, Mästerlots Henrik Nordin	Bevara gravvården med bef. inskription.

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 12

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar

Serie: 12
Gravn: 41/43
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Gravvård omgärdad av stenvmur. Stentrappa leder till grinden i smidesjärn. Stående gravvård med ornamentat överstycke. Metallplatta med motiv på framsidan och två metallplattor med text på baksidan. Gravstenen flankeras av två formklippta buskar. Plantering framför stenen.
Inskription: "Därovan säges ej farväl" Oläsligt familjenamn.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 46
Tillkomstår: 1900-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, lokalhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Fyrkantig stenram fylld med singel och en liggande sten. Stenen delvis omgärdad av plantering. Den bakre stenkanten lyfter genom tre stenar upp en liggande avlång sten.
Inskription: Stationsinspektör Gottfrid Carlssons familjegrav.
Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 53
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, lokalhistoriskt intresse.
Karaktäristik: Liggande sten med förhöjd text. Omgärdad av gräs och en profilerad stenram. Plantering.
Inskription: Godsägaren Eric Jonssons familjegrav. Detaljerade uppgifter. På stenens kant står:
En människas dagar äro såsom gräset. Hon blomstrar såsom ett blomster på marken. När vinden går däröver då är det icke mer men herrens nåd varar från evighet till evighet.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 55
Tillkomstår: S 1800/B 1900-talet
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Smideskors i form av konsekrationsskors. Namnplatta med utstansade bokstäver. Plantering framför gravvården.
Inskription: Köpman Per A och Hanna Rambergs familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 71/72
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, lokalhistoriskt intresse
Karaktäristik: Stående sten indelad i 5 sektioner. De tre i mitten är högre med ett profilerat överstycke. Mittensektionen upptas av relief. En ängel. På var sida om denna finns texttrutor. De yttre lägre sektionerna är texttrutor men ännu outnyttjade.
 Stenram. Gräs. Plantering.
Inskription: Abraham Mattssons familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 173
Tillkomstår: 1920-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående sten med gavelformad avslutning. Svart blankpolerad textyta och dekorationer. Liggande slät mindre sten.
Inskription: Till min älskade maka Maria Löfstedt. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 12
Gravn: 213
Tillkomstår: 1940-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående avlång sten. Svart blankpolerad. Stenram. Stenlagd gång. Till graven leder trappsteg. Gräs. Plantering.
Inskription: Familjegrav. Distriktsombudsmannen Johan Robert Hillerstedt. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 12

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	12	28	o avvård med järndetalj, staket	Bevara gravvården
2.	12	39/40	Gravvård med järndetalj, järngrind	Bevara gravvården
3.	12	51	Konstnärlig utformning.	Bevara gravvården
4.	12	59	Konstnärlig utformning.	Bevara gravvården
5.	12	109	Konstnärlig utformning.	Bevara gravvården
6.	12	136	Konstnärlig utformning.	Bevara gravvården
7.	12	221	Gravvård med järndetalj, järnkors	Bevara gravvården

GAMLA KYRKOGÅRDEN I GÄVLE, SERIE U 12

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar

Kvarter: U 12
Gravn: 35
Tillkomstår: 1960-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk, konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Vården uppbyggd av murade tegelstenar. Murkrönet är plåtklätt.
Inskription: Wille Kilström 1909 –1967. Gräs. Plantering
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kvarter: U 12
Gravn: 37
Tillkomstår:
Urvalskriterium: Tidstypisk, konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Liten stående sten. Relief av kors i centrum och i varje hörn. Gräs. Plantering.
Inskription: Andreasen. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kvarter: U 12
Gravn: 106
Tillkomstår: 1964
Urvalskriterium: Järndetaljer
Karaktäristik: Järnkors med Chi-Rho-symbolen i modern utformning. Plantering framför gravvården.
Inskription: Maria Jonsson 1899 – 1964
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar, serie U 12

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	12	282	Gravvård med järndetalj, kors	Bevara gravvården

GAMLA KYRKOGRÅDEN I GÄVLE, SERIE 13

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Kvarter: 13

Gravn: 3

Tillkomstår: 2002

Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.

Karaktäristik: Äldre struktur med nyare gravvårdar. Grusgrav med stenram, två trappsteg leder in till graven. Högre kolonn med en duva på toppen, liggande gravvård i form av bokrulle i koppar framför. Två gjutjärnsurnor med planteringar i flankerar kolonnen. Planteringar i alla fyra hörn.

Inskription: Roy Ejnar Jonssons familjegrav (kolonnen).

Här vilar Roy Ejnar Jonsson 1918 – 2002 (bokrullen).

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 13

Gravn: 41/43

Tillkomstår: 1910-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Stående sten med rundad avslutning. Avlång stenram som på framsidan har rundade hörn. Markerad ingång med trapp och sidor av sten. Gräs. Plantering.

Inskription: Fam. Anders Norbergs familjegrav.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Serie: 13

Gravn: 63

Tillkomstår: B 1900-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, tidstypisk.

Karaktäristik: Stående gravsten med gavelöverstycke. Stenram med markerad ingång. Ingången markeras med rund kantsten med spiralformad avslutning. Liggande sten.

Inskription: Hyrverksägaren J.S. Jansson. Familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 13

Gravn: 65

Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk

Karaktäristik: Vård i tre sektioner varav den mellersta är högre. Blankpolerade textytor. Gräs. Plantering.

Inskription: A.W. Perssons familjegrav. Mormor m.fl. Detaljerade uppgifter

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: 13

Gravn: 173/174

Tillkomstår: 1940-tal

Urvalskriterium: Konstnärlig utformning, lokalhistoriskt intresse

Karaktäristik: Stående avlång sten i tre sektioner. Mellandelen relief med kors. På vardera sida om denna textutor. Stenram. Gräs. Plantering.

Inskription: Hovjuvelerare Hildebrands Familjegrav. Detaljerade uppgifter.

Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie 13

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	13	7	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
2.	13	26	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården med bef. inskription.
3.	13	39	Konstnärlig utformning, lokalhistoriskt intresse. Sjökapten F A Röthpreffers	Bevara gravvården med bef. inskription.
4.	13	49	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
5.	13	55	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
6.	13	82	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
7.	13	123	Lokalhistoriskt intresse. Poliskonstapel L T H Andersson	Bevara gravvården med bef. inskription.
8.	13	134	Konstnärlig utformning	Bevara gravvården
9.	13	166	Tidstypisk	Bevara gravvården
10.	13	188	Gravvård med järndetalj, kors	Bevara gravvården med bef. inskription.

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE U 13

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar

Serie: U13
Gravnr: 33
Tillkomstår: B 1900-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående, liten blankpolerad sten med rundad avslutning. Gräsyta.
Inskription: Mamma
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Serie: U13
Gravnr: 190
Tillkomstår: 1978
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse?
Karaktäristik: Stående rektangulär sten. Plantering framför. Gräsyta.
Inskription: Stadsträdgårdsmästare Emil Wallsén 1894-1978
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef. inskription.

Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar, serie U 13

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	U 13	28	Lokalhistoriskt intresse, Konstnär Per Lindblad.	Bevara gravvården med bef. inskriftion.
2.	U 13	63	Gravvård med järndetalj, kors	Bevara gravvården

GAMLA KYRKOGRÅRDEN I GÄVLE, SERIE 14

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar

Serie: 14
Gravnr: 46
Tillkomstår: 1950-tal
Urvalskriterium: Lokalhistoriskt intresse. Konstnär Jonny Mattsson.
Karaktäristik: Kors av sten på bas. Svartpolerad. Liggande svarta stenar. Svartpolerad stenram som är fylld med grus. Planteringar.
Inskription: Familjegrav för Per Johan Mattsson. Detaljerade uppgifter.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef inskription

Serie: 14
Gravnr: 200
Tillkomstår: 1955
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Gravvård med stenram, plattor fram till gravstenen och gräsyta. Gravsten i tre sektioner. Den mittersta stenen med text. Järnornament i form av kors på toppen. Två dekorativa stenar med konkava hörn på vardera sida. Plantering framför gravstenen.
Inskription: Järnhandlare Eric Börjesson 1888-1955. Måkan Dagny 1902 – 1995.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården med bef inskription

Serie: 14
Gravnr: 243
Tillkomstår: B/ M 1900-talet
Urvalskriterium: Järndetaljer. Konstnärlig utformning.
Karaktäristik: Stenram och gräsyta. Gravsten med öppningsbar lucka. Beslag i järn. Trappstegspyramid med eldslåga på toppen. Plantering framför stenen och två högväxta enbuskar på vardera sida.
Inskription: Oscar Forslunds familjegrav.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården

Serie: 14
Gravnr: 256
Tillkomstår: 1950-tal
Urvalskriterium: Tidstypisk
Karaktäristik: Stående svartpolerad sten. Stenkant
Inskription: Arvid Karlssons Familjegrav. Detaljerad inskription.
Skyddsföreskrift: Bevara gravvården.

Kulturhistoriskt värdefulla gravårdar, serie 14

Nr	Serie	Gravvård	Urvalskriterium	Skyddsföreskrifter
1.	14	88	kulturhistoriskt intresse. Märta Forsberg, Blomsterhandlare, begravningsbyrå	Bevara gravvården med bef. inskriftn
2.	14	174	Lokalhistoriskt intresse? Maija och Josef Ponsi Pettinen	
3.	14	183	Gravvård med järndetalj, kors	Bevara gravvården
4.	14	246	Gravvård med järndetalj, metallplatta	Bevara gravvården

REFERENSER

Litteratur

- Ambrosiani, Sune o Wadsjö, Harald. 1919. *Kyrkogårdskonst*. Stockholm. Boverket, Riksantikvarieämbetet o Svenska kyrkans kyrkogårdsdelegation. 1991. *Kyrkogårdens form och miljö*. Borås
- Bucht, Eivor m.fl. 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Klippan.
- Carlestam, G. 1996.....och staden reste sig ur havet. *Kartornas Gävle. En berättelse om Gävles 550-åriga historia genom dess kartor*.
- Eliasson, Karl-Gustaf o Hoberg, Birgitta. 1989. *Underhåll av gravvårdar*. Artikel i Kulturmiljövård nr 6 1989. Stockholm.
- Gävles grönstruktur. Program, mål och inventering etapp 1. Tekniska kontoret, Gävle kommun 1993.
- Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning o Göteborgs Stadsmuseum. 1993. *Nya varvets kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, rapport 2. Göteborg.
- Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning o Göteborgs Stadsmuseum. 1993. *Mariebergs kyrkogård*. Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, rapport 3. Göteborg.
- Göteborgs kyrkliga samfällighet, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning o Göteborgs Stadsmuseum. 1993. *Västra kyrkogården*. Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, rapport 4. Göteborg.
- Wadsjö, Harald, 1930. *Gravkonst*, Lund.
- Klang, Cecilia, 2005. *Gävles lunga, hjärta och röst – en guide till Stadsträdgården, Boulognerskogen och Gamla kyrkogården*. Gävle kommun.
- Länsmuseet Gävleborg. 1998. *Ljusdals kyrkogård. Kulturhistorisk inventering samt riktlinjer för bevarande*. Gävle.

Otryckta källor

- Hamberg, J.o Öljert, W. *Begravningskick i äldre tid. Gamla kyrkogården i Gävle*. Höskolan Gävle/Sandviken. 1986.
- Hoberg, Birgitta. 1990. *Vägledning för inventering av kyrkogårdar och begravningsplatser*. Arbetshandling. Riksantikvarieämbetet.
- IGNIS. Tidskrift för eldbegängelse- och kyrkogårdsfrågor. Nr 11 1980.
- Löfgren, F. *Elfbrinkska gravkoret är imponerande vackert*. Gefle Dagblad 3 okt. 1984
- Löfgren, F. *Per Ennes bygde gravkoret*. Gefle Dagblad 13 okt. 1984
- Svenska kyrkan, kyrkokansliet. 2002. *Kyrkoantikvarisk ersättning. Vård- och underhållsplanering*. Information till församlingar och samfälligheter om vård av kyrkliga kulturminnen. Uppsala.

Muntliga källor

- Arvidsson, Göran, Gävle kyrkliga samfällighet
- Björck, Ann-Marie, Länsmuseet Gävleborg
- Blomberg, Patrick, Gävle kyrkliga samfällighet
- Mattsson, Per, Konservator
- Nilsén, Ann, Länsmuseet Gävleborg
- Severin, Göran, Gävle
- Wagénus, Christer, Gävle kyrkliga samfällighet

Södra Strandgatan 20, Box 746, 801 28 Gävle
Tfn 026-65 56 00 www.lansmuseetgavleborg.se